Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 182 (12572) | 1984 чылдың август 7, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КАРА ДАЛАЙ ЧООГУНУҢ ЧААГАЙ ТАРААЗЫ

ОДЕССА. (СЭТА). Измаиль районнуң чер ажылдыгалары бо чылын бедик шынарлыг, чаагай дүжүттү өстүргеш, ооң ажаап алыышкынын доозупкан. Олар күрүне шыгжамырларынче кызыл-тастың чүгле быжыг болгаш бедик үнелиг сорттарын урган.

— Бо чылгы тараа измаильчи тараажыларга өстүрүп алыры белен эвес болган — деп көдээ ажыл-агыйының область эргелелиниң кол агроному В. Макитрук чугаалаан. — Эрткен чылдың кандаашкынныг күзүнү күзүн чажып тарыыр шөлдерниң байдалын нарыыдаткан. Ооң ужурундан кызыл-тастың кол шөлдерин чайын андарган арыг черлерге тускайлаан. Ол болза, Одессага хайнакташтырып тургускан «Эритроспериум-127», Одесская-51», «Обрий» деп быжыг сорттар-дыр. Агаржы-эртемденнер-биле кады ажылдап тургаш, тараажылар, бедик шынарлыг тарааны өстүрүп алырының системазын ажылдап кылганнар. Планнаттынган дүжүттү ыяап-ла чедип алыры-биле кол идегелди шөл бүрүзүн минералдыг бүдүмелдер-биле немештир чемгерген. Ол ышкаш хөрзүннерни белеткээриниң аргазынга, чаштырылганың чурумунга база чаартылгаларны кылган.

Ылангыяда «Обрий» дээр чаа сорт тергиин болган. Ол гектар санындан-на 58 центнер эң бедик шынарлыг тарааны берген: ооң клейковиназының хемчээли үжен хуу ажып турар, ол дээрге, стандарттан ыракта хөй боор турар-дыр. Өстүрген тарааның бедик шынарын камгалаары-биле шөл бүрүзүн-не шынарның талазы-биле хөй-ниитижи комиссиялар хайгаарап турган. Шаннарда, тараа хүлээп алыр черлерде улусчу контролёрлар ажылдап турар. Олар быжыг тарааны арыглап, болбаазырадырын болгаш кадагалалдын хайгаарап турарлар.

Областың өске-даа районнарында бедик шынарлыг дүжүттү өстүрген. Оон элеваторларже чоруп турар тарааның чеден ажыг хуузу —кызыл-тастың быжыг болгаш үнелиг сорттарының дүжүдү боор турар.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ЧУГУЛА ХЕРЭЭ

Оът-сиген четчип, мал чемнериниң белеткелиниң эң-не бачым болгаш харыысалгалыг үезиниң келгени бо. Бо хүннерде республиканың бүгү чону «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап, мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айында идепкейлиг киржип турар. Ам тарылга шөлдеринге, буга уннарында, алаактарда болгаш шынааларда — кайда-даа ажыл-иш түлүк.

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң коммунист Лаахын Көк-оол удурткан механизастаттынган бригадазы — республикада мал чеми белеткээриниң талазы-биле дуржулгалыг бот-орулга-чарылгалыг коллективтерниң бирээзи. Күш-ажылды эргелеп-башкарарының депшилгелиг аргазы болур бригада керээзи-биле ажылдап турар бо коллектив Совет Тываның юбилейлиг чылында 3200 тонна сиген белеткээр онаалдазының деңнезиин күүседип алган болгаш мал чеми белеткээриниң планын шалыпчы айда боттандырар бедик хүлээлгени алган ажылдап турар. «Алдан-Маадыр», «Көк-Тей», «Революцияның чалбыыжы», «Тиилелге», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарның бригада керээзи-биле ажылдап турар коллективтери база чедиишкинниг. Оларның үлегерин эдерер, дуржулгазын шиңгээдип алыр, эртемниң болгаш техниканың депшилгелиг аргаларын дидими-биле нептередир херек. Ону ажыл-агыйлар амыдыралга боттандырган турарын чер-черде партия организациялары чедип алыр ужурлуг.

Он бирги беш чылдың дөртку чылында мал чемнериниң белеткелинге Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык ажыл-агыйлары багай эвес белеткелдиг ужурашкан. Дыка хөй ажыл-агыйлар ажаалда техниказын чогуур үезинде шынарлыг доосканындан аңгыда мал чеми белеткээр немелде звеноларны база тургускан. Ылангыя өөреникчилер болгаш өг-бүле звенолары дыка көвүдээн. Маңаа Шекпээр ортумак школазының Сат Эрес-оол удурткан сигенчи бригадазын, Мөрен ортумак школазының будук-бүрү боондактаар звенозун демдеглээри чугула. Хөндергей көдээ Совединиң депутады Ондар Эрес-оол комбайн-биле, а ооң школачы оглу Самат трактор-биле чаңгыс звено болуп алган сиген кестирип турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң конторазының чанында Күш-ажылчы алдар тугун Ооржак Дыртыынаның өг-бүле звенозунуң чедиишкининге тураскаадып көдүрген. Мал чеми белеткээринге чоннуң мынчаар идепкейлиг киржип, хей-аъттыг болгаш чедиишкинниг ажылдап турарының чижектерин бо хүннерде барык-ла ажыл-агый бүрүзүнден көрүп болур.

Шалыпчы айның баштайгы он хонуунда Таңды болгаш Сүт-Хөл районнар эң-не хөй мал чемнерин белеткээш, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Сүт-Хөл районнуң мал чемнериниң ниити белеткелинге база бирги черни ээлеп, сиген белеткээр планын 13 хуу ажыра берген. Дараазында черде — Улуг-Хем район. Ажыл-агыйлардан планын 26 хуу чедирген «Көк-Тей», 23 хуу чедирген «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар мурнуку одуругда чоруп турар. Бо районнарда болгаш совхозтарда күш-ажылды организастап турары өске черлерден дээре, масса-политиктиг ажыл база багай эвес тургустунган. Бо болгаш өске-даа мурнакчы коллективтерниң машина-техниканы септеп, белеткел ажылдарын чоруткан ажылды хуваап планнааны болгаш чонну мобилизастааны багай эвес.

Мал чемнериниң белеткелинге Бай-Тайга район хожудап турар. Ылангыя «Мурнакчы» совхоз, боду бүткен-даа, тараан-даа, суггаттыг-даа сиген шөлдери четчир хирезинде, хамык ажыл-агыйларның соонда калган. Ук совхоз бо хүннерге чедир 72 гектар черниң сигенин кестирген болгаш 36 тонна мал чемин белеткээн, оон өске чүү-даа чок. Мал чемнериниң белеткели Барыын-Хемчик районда база шуудавайн турар. Ында «Дөң-Терезин» совхоз 50 гектар черниң сигенин кезип, 30 тонназы белеткеп алган. Ол хире сигенни чаңгыс малчын өг-бүле безин белеткеп ап болур. Маажым, сандаргай болгаш организас чок чоруктуң, сула белеткелдиң уржуу ол. Тургустунган байдалды дарый эдер талазы-биле шыңгыы хемчеглерни алыры ол черлерде партия, совет болгаш ажыл-агый органнарындан негеттинип турар.

Чамдык ажыл-агыйларда мал чемнериниң шынарын бедидеринче кичээнгей сула. Бо ажылга эртемниң чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы чедир ажыглавайн турар коллективтер хөй. Ооң уламындан «О. Шынаа» совхозтуң белеткээн сигениниң, Тока аттыг совхозтуң сенажының, «Өөк» совхозтуң силозунуң, «Шамбалыг» совхозтуң витаминниг далганының шуптузу класс чок болган. А республикада мал чемнери хынаар чээрби ажыг лаборатория бар турбуже, дыка хөй ажыл-агыйлар мал чемнерин хынатпайн турар.

Мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айында бедик организастыг болгаш шалыпкын ажылдаары мал чемнерин белеткээриниң, болбаазырадырының, шыгжаарының болгаш кадагалаарының бүгү чурумун шыңгыы сагыыры чугула. Хуусааны узамдыктырбас, өл-шыгын өй-тавында кылыр болгаш сенажты, силосту эки тырый бастырар, оңгарның аксын ыяк дуглаар. Черле ынчаш, мал чемнерин чогуур үезинде ажаап алыр, оларны изитпес, үрелдирбес, хоолулуг бүдүмелдерин хоратпас — шынарын чавызатпас дээш бүгү хемчеглерни алыр херек.

Мал чемнериниң белеткели — кижи бүрүзүнүң чугула херээ. Бо ажылды организастыг болгаш бедик деңнелге чоруттуныывыстан мал бажын өстүрери, мал ажылының продукциязын көвүдедири, ону күрүнеге садары — Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары улуг хамаарылгалыг.

Шупту — мал чемнериниң белеткелинче!

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ШАЛЫПЧЫ АЙЫ ЧОРУП ТУР

Монгуш Сорукуевич Семис-оол —чылдын-на бедик көргүзүглерни чедип ап келген мальчыннарның бирээзи. Ол «Шамбалыг» совхозка он ажыг чыл ажылдаан. Ажылдың чедиишкиннин болурунга ооң кадайы Кара-Бызаа Бырлыймаaевнаның киирген үлүү улуг.

Хоочун болгаш мурнакчы хойжулар Совет Тываның 40 чыл болур оюнуң чылында чүс башка онааштыр 97 хураганны доруктурганнар. Ынчангаш социалистиг чарыштың мурнуку одуруун база катап ээлээннер.

Хойжу өг-бүле ам мал чеминиң белеткелинде чарлаттынган шалыпчы айда идепкейлиг киржип турар. Ук өг-бүле мал чеми белеткээриниң талазы-биле онаалдазы —он тонна сигенни шалыпчы айда күүседип алыр хүлээлгени алган ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Монгуш Семис-оол.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕН МЕДЭЭЛЕР

ЧӨӨН-ХЕМЧИК. Республикада чарлаттынган мал чемнери белеткээриниң шалыпчы айынга «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип турар. Салбырның баштаар чери, Хорум-Даг көдээ Советтиң күүскому, партия, комсомол организациялары бүгү күштү ниитиниң малынга мал чемнери белеткээринче мөөңнээн.

Бо хүннерде бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган ийи звено, сиген кезер беш звено мал чеминиң белеткелинде шалыпкын ажылдап турар. Малга быжыг чем-суурну тургузарынга улуг-хуузун киирип, суурда школа болгаш улус депутаттарының көдээ Совединиң күүскомунуң коллективтери сигенни кезип, хөпээннеп, сарааттап эгелээн.

Деге Ондарга удурткан бот-орулга-чарылгалыг механизастаттынган звенонуң ажыл-ишчилери ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар дээш 350 тонна чайгаар үнген шык сигенин кезип белеткээр хүлээлгелиг. Сигенни кезер бөлгаш бөлер ийи «Беларусь» тракторну звенода быжыглаан. Звенонуң сигенчилериниң кезип турары суггаттыг шөлде сигенниң дүжүдү чаагай үнген. Сигенчи звено ам безин 20 тонна ийи сарааттын тургускан. «Беларусь» тракторлуг сиген кестирип турар тракторист Каадыр-оол Куулар өскелерни мурнап, сиген кезер талазы-биле тергиидеп турар. Ол хүн үлүүн дүктаачал 150 хуу чедирип, чарыштың мурнунда чоруп турар. Ол-ла звенода хол кадыыры-биле сиген кезеринге Ордан Куулар мурнуку одуругда. Талдар болгаш хараганнар аразының сигенин хол кадыыры-биле кезеринге Одай-оол Ооржак мергежээн.

Салбырның мал чемнери белеткээр бүгү звеноларында 45 кижи хол кадыыры-биле чаагай үнген сигенни эртеги хаядан орай кежээге чедир кезип, бүдүрүкчүлүг ажылдап турар. Кызыл-оол Монгуштуң өг-бүле звенозу өске өг-бүле звеноларындан эки ажылдап, мактадып турар. Бо өг-бүле звенозу 10 тонна сигенни кескеш, бөлүп, сарааттап алган.

Улус депутаттарының көдээ Совет күүскомунуң база школа коллективтери сиген белеткээр планныг онаалдазын ажыр күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Бо коллективтерниң сигенчилери баштайгы сарааттарны тургузуп апкан. Салбырда шефтеп турар Чөөн-Хемчик райпозунуң, 463 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның коллективтери 50-50 тонна сиген белеткеп бээр хүлээлгезин күүседир дээш ажылдап кирипкен. Оларның баштайгы сарааттары база-ла көстүп келгилээн.

Хорум-дагжылар мал чеми белеткээриниң шалыпчы айында мал чемнериниң 60 ажыг хуузун белеткеп алырын хүлээнген, соруктуг ажылдап турар. Кескен сиген болгаш хөпээннер, сарааттар хүн келген тудум немежип, бедип турар.

К. МОНГУШ.

* * *

БАРЫЫН-ХЕМЧИК. «Шекпээр» совхозтуң мал чеми белеткекчилери четчир санныг мал чемнерин курлавырлап алыр дээш сиген кезилдезинче массалыы-биле кирген. Сигенчилерниң кызымак ажылдың түңнелинде, 70 тонна сиген сарааттаттынган, 90 тонна будук-бүрү, 42 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген. Совхозтуң сиген шөлдеринде 15 звено ажылдап турар.

Совхозтуң Аянгаты салбырында Биче-оол Монгушка удурткан звено хөй чылдыг сигенни кезип турар. Звенонуң сигенчилери 20 ажыг тонна сигенни белеткеп алган. Мал чемнери белеткээринде район төвүнүң болгаш Ак-Довурак хоорайның бүдүрүлге, албан черлериниң коллективтерин бо совхозта быжыглаан. Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының эш Каримазовка удурткан шефчилери мал чеми белеткеп бээр планының 50 хуузун күүседип апкан. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң эш Музыченко баштаан сигенчилеои 8 тонна сигенни белеткээн. Олар сиген белеткелин ам-даа уламчылап турар. Эрес-оол Сатка удурткан өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы база эки ажылдап турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

10 ЗВЕНО

«Хемчик» совхозта сөөлгү хүннерге чедир 84 тонна сигенни, 32 тонна сиген далганың белеткээн. Совхозтуң сиген шөлдеринде 10 звено ажылдап турар.

Коммунист Амыр Кара-Салдың удуртканы механизастаан звено 63 гектар шөлдүң хөй чылдыг сигенин кескен болгаш 75 тоннаны пресстээн.

Ында сенаж салырын эгелээн.

«Хемчиктиң» сиген шөлдеринде Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довурактың албан организация черлери база ажылдап турар. Партия райкомунуң коллективинден 6 кижилиг звено 5 гектарның сигенин кескен, ам бөлүп, ажаап турар.

Ак-Довурак АТБ-зиниң, өртке удур № 1 отрядтың, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективтери мал чеми белеткээринде идепкейлиг киржип келген. Кызыл-Мажалыкта Сельхозхимияның коллективи ниитиниң малынга бо чылын 15 тонна сигенни, 5 тонна будук-бүрүнү белеткээр планныг, олар ам бо хүннерде 3 тонна ажыг будук-бүрүнү белеткеп, хүлээткен.

Районнуң харылзаа белдири 5 тонна сиген белеткээр планындан 3,5 тоннаны кылып, белеткээн.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

„МӨРЕННИҢ" СИГЕНЧИЛЕРИ

Эрзинде «Мөрен» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнери белеткээр талазы-биле республикада чарлаттынган шалыпчы айда идепкейлиг киржип, ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар дээш сиген кезилдезиниң темпизин дүргедедип, социалистиг чарышты улам калбарткан. Мал чемниң белеткелинче кирер мурнунда совхозтуң дирекциязы, парткому болгаш профэвилел комитеди сигенчи бригадаларның болгаш звеноларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, ону мал чемнериниң белеткелинге ажылдаар кижи бүрүзүнге таныштырган. Организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың планын тургускан. Мал чемнериниң шынарлыг белеткээр, сигенчилерниң күш-ажылын шын организастаар, социалистиг чарышты дээштиг болдуруп, оон түңнелин чеди хонгап-ла үндүрүп турары-биле партбөлүктү, депутаттар болгаш улусчу контроль постуларын сигенчи бригада, звено бүрүзүнге тургускан.

Мал чемнери белеткээр бригадаларга болгаш звеноларга тодаргай онаалдаларны берген. Планныг онаалдаларын болгаш бердинген даалгаларның күүселдезин доктаамал контрольга алган. Суурнуң агитквартиралырынга, албан организация черлериниң коллективтеринге мал чемнери белеткээр талазы-биле тодаргай онаалдаларны берген. Олар бо хүннерде бердинген планныг онаалдаларын күүседир, ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш сиген шөлдеринде шудургу ажылдап турар.

Мөрен школазының өөреникчилери чайгы дыштаныылгазының үезинде төрээн совхозунга мал чемнери белеткеп бээринге идепкейлиг киржип турарлар. Олар будук-бүрү белеткелинде болгаш сиген кезилдезинде эвээш, биче-даа бол үлүг-хуузун киирип турар. Өөреникчилер башкыларының удуртулгазы-биле 1240 килограмм будук-бүрүнү белеткээш, совхозка хүлээдип берген. Парыймаа Бадарчы, Аида Кызыл-оол болгаш өскелер-даа будук-бүрү белеткээринге эки ажылдааннар.

Совхозтуң комсомолчу аныяктарының мал чеми белеткээр бригадазының кежигүннери бо хүннерде Таңды районнуң сиген шөлдеринде ажылдап турар. Олар ам безин эки шынарлыг 15 тонна сигенни кезип белеткээш, сөөртүп эккелген. Владимир Таңгыт, Артур Комбу сиген белеткелинде эки ажылдап, өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бо бригаданың повары Алёна Кулдуннуң ажылы база мактадыг.

Суур чоогунда талдар аразында чаагай үнген сигенни агитквартираларның чурттакчылары хол кадыыры-биле кезип, мал чеминиң белеткелинде идепкейлиг киржип турар. Бо ажылда агитквартира бүрүзү хаара туттунган.

Мал чеминиң белеткелинде ажылдап турарларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда сиген кезер тракторда ажылдап турар трактористер Василий Ыңаалай, Виктор Кулдун чоруп, үлүг-нормаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Олар мал чемнери белеткээриниң социалистиг чарыжының сөөлгү чеди хонуунда кымга-даа аштырбайн тиилекчи боор үгеннер. Оларга шилчир вымпелдерни болгаш акша шаңналын чарыштың негелдезин ёзугаар тывыскан.

Совет Тываның 40 чыл оюнга аллар болдуруп алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш он бирги беш чылдың дөртку чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир база ниитиниң малынга четчир санныг, эки шынарлыг мал чемнерин курлавырлап алыр дээш мөренчилер ийи дакпыр күжениишкинниг ажылдап турар.

Ч. САДИ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР БРИГАДАЛАРЫНДАН — КОМБАЙНЕРЛЕРЖЕ

БУДЕННОВСК. (Ставрополь край). (СЭТА). Ставропольениң күрүнеге тараа дужаарының талазы-биле боттарының хүлээлгезин күүседипкен колхозтарынга болгаш совхозтарынга Будённовск районнуң ажыл-агыйлары база немешкен. Оон шыгжамырларже 125 муң тонна кызыл-тас болгаш арбай кирген. Амгы ажаап алыышкынның байдалында ол болза, амдыызында крайда эң эки түңнел боор турар.

— Өстүрген тарааның барык онгу кезиин көдээ черлерниң ниити билиг школаларының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадаларындан чоруткан комбайн агрегаттары бастырган— деп, партия райкомунуң бирги секретары В. Михайленко чугаалаан. —Үстүкү класстарның өөреникчилериниң хөй нуруузу тараа шөлдеринге кадржаан механизаторлар-биле бир деңге ажылдааннар. Чижээ, «Күш-ажылдың тугу» совхозка онгу классчы И. Трубицынга удурткан школа звенозу үш агрегат-биле бир муң ажыг гектар черниң тараазын ажаап алган.

Будённовскиниң тараажылары күш-ажыл кичээлдеринге тараа ажаап алыр техниканы башкарар талазы-биле билиглерин херек кырында ажыл-биле быжыглаар арганы школачыларга мооң-биле элээн каш сезонну улаштыр берип турар. Эрткен чылдың тараа ажаап алыышкынының түңнелдери-биле Архангельское суурнуң ортумак школазының доозукчузу В. Кустариниченко чазак шаңналы «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп медаль-биле демдеглеткен.

Ставропольениң колхозтары болгаш совхозтары ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының негелделерин удуртулга болдуруп, бо чылын ниитизи-биле школаларның 13 комплекстиг отрядтарын болгаш үш чүс хире комбайн звеноларын тургускан. Оларның шуптузунга дуржулгалыг комбайнерлерден айыыл чок чорук техниказының талазы-биле дагдыныкчыларны болгаш инструкторларны быжыглаан.

БАШТАЙГЫ ПРОДУКЦИЯ

АШХАБАД. (СЭТА). Гяурск районнуң кат-чимис өстүрер ажылдыг «Совет Азербайджаны» совхозунуң ажыл-ишчилери боттарының Ашхабадта ажыттынган тускай магазинниге Каракумның кур черлеринге өстүргени бо чылдың баштайгы продукциязы — каттарны болгаш виноградты эрткен субботада чедирип келгеннер. Бо чылын ол кур черден чаа магазинге 300 тонна хире чимистерни болгаш 400 тонна каттарны чедирип садар. Ол ышкаш бо чылын Амударья шынаазының болгаш республиканың соңгу чүгүнүң ажыл-агыйларының садыг черлери база ажыттынар.

ИВИЖИЛЕР БАЙЫРЛАЛЫ

НАРЬЯН-МАР. (СЭТА) Ненец автономнуг округтуң ажылчы чоннары эрткен субботада Ивижилер хүнүн демдеглеп эрттирген. Профессионал байырлалының баштайгы тугун «Харп» колхозка көдүрген. Ону ивижилерниң алдарлыг бригадири И. Ледков көдүрген. Ооң коллективи округта эң эки түңнелдерни чедип алган. Бедик мергежил, амгы үениң техниказы болгаш дуржулга Поляр ындыкның ивижилериниң соңгу чүк ивилериниң хөй-хөй муң коданнарын кадарып, хайгаараарының аргаларын берип турар.

КЕМ-БУРУУ ҮҮЛГЕДИИШКИНИ КАТАПТАВАС УЖУРЛУГ

Япон Хиросима болгаш Нагасаки хоорайларны АКШ-тың шериглериниң атомнуг бомбалаашкынының демдеглээри-биле холбаштыр тайбыңның Совет комитеди медеглел кылган.

Америк ужар чүүл 39 чыл мурнунда шериг талазы-биле онза чугула эвес боор турзадаа, атомнуг бомбалаашкынга ол хоорайларны тавараштырган деп ында чугаалап турар. Кандыг-даа буруузу чок чүс-чүс муң япон хамаатыларның — херээженнерниң, кыраганнарның, уругларның амытынын эгелээн ол кандыг-даа утка чок үүлгедиишкин —кижи төрелгетенге удур араатан зыг кем-буруулуг үүлгедиишкин болган. Бөгүн пентагончу стратегтер боо-чепсекти эндере бүдүрерин база катап, улам-на айыылдыг кылдыр күштелдирериниче чүткүп турар болгаш ол чорук улустар аразының байдалын эң-не чидиглендирип турар. Делегейниң чаа дайынынга удур, тайбың, чепсегленишкинниң дүжүрери болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш улустарның массалыг шимчээшкини бүгү делегейде калбарып турар.

Хиросиманы болгаш Нагасакини бомбалаан чылын демдеглеп тура, тайбыңның совет талалакчылары ядролуг чепсекти долузу-биле хоруурув дээш, Японияны бажын ажыр милитаризастаарынга болгаш ону Азия—Оожум океан девискээринде АКШ-тың шериг авантюразынче кийр тырттар оралдажыышкыннарга удур, «Томагавк» дээр ядролуг ракеталарны ап чоруур АКШ-тың ШДК-зының корабльдерин япон порттарже киирбес дээш, япон-америк «айыыл чок чорук керээзин» узуткаары дээш, «ядролуг эвес үш принциптерни» херек кырында шыңы-биле боттандырары дээш база Японияның девискээринде америк шериг базаларын узуткаары дээш, тайбынга ынакшылдыг болгаш нейтралдыг Япония дээш бурунгаар депшилгелиг япон хөй-ниитиниң демисели-биле эп-сеткил каттыштырыышкынының дугайын база катап медеглеп турар.

Совет Эвилели, совет тайбың талалакчылары массалыг узуткаашкынның бүгү чепсектерин, бирги ээлчегде ядролуг чепсекти узуткаары дээш чайгылыш чок демисежип турар. ССРЭ чүгле дайын сөөлүнде чылдарда боо-чепсекти узуксоксаал чокка эндере бүдүрерин соксадыр, ону болдурбас, а ооң соонда улустарның амыдыралындан бүрүнү-биле хостаар сорулгалыг 100 ажыг саналдарны КНО-га чугаалажып көөрү-биле киирген. Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде бистиң чуртувус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга ажылдап кылганы тайбың программазын боттандырбышаан делегейге дайын кыжанышкынын узуткаар, амгы болгаш келир-даа салгалдарга делегейге тайбыңны камгалап, арттырар дээш бодундан-на хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Ядролуг чепсектиг күрүнелер аразынга ёзу-чурумнуң кодекизиниң дугайында, космосту милитаризастаарын болдурбазының дугайында чаа совет тайбың эгелекчи саналдар чогум-на ындыг сорулгаларлыг боор турар.

Америк империализминиң талазындан ядролуг кыжаныышкынның улгадып турар чоруу бүгү-ле тайбынга ынакшылдыг, антиимпериалистиг күштерниң сырый каттыжыышкынын улам быжыглаарын эргежок чугула болдуруп турар. Ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр, бомбуравектиң бүгү улустарынга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырар. Хиросиманың болгаш Нагасакиниң айыылдыг халавының катаптаарын болдурбас — делегейниң бүгү чурттарының тайбынга ынакшылдыг хөй-ниитизиниң негелдезин ындыг боор турар.

(СЭТА).

АВТОТРАНСПОРТ: тудугда ооң ажыглалы

Краннар, экскаваторлар, бульдозерлерден ангыда тудугга автотранспорт чугула рольду ойнап турар. Механизмнерниң, машина-техниканың ажыглалын экижиткенинден күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир, ажылдың шынары экижиир дээрзи билдингир. Өске таварылгада туруушкуннардан ажыл шагының чидирии, тудуг ажылынга хожудаашкыннар туруп келир. Механизмнер болгаш автотранспорт ажыглалын экижидерин кайда чедип алган болдур, ында бүгү звеноларның ажылы шуудаар, тудугну үезинде, экии шынарлыг кылдыр дужаар аргалар тургустунар.

Бо таварылгада «Тыва септелге тудуг» тресте автотранспорт ажыглалын көрүп көрээлиңер. Трест № 1, 3 автобүдүрүлгелер-биле, Кызылдың техника-экономиктиг комплектация конторазы-биле кержээни чарган. Боттарының кержээлиг хүлээлгелерин автобүдүрүлгелер күүсетпейн баар таварылгалар бар. Чижээ, алды айларның дургузунда бо чылдагаан-биле дыка хөй тудуг материалдары чедир алдынмаан, № 3 АТБ-ден ангылары планының чартының деңгүп-ле күүсеткен.

Чедир сөөртүнмээн тудуг материалдары дээрге-ле, четче туттунмаан тудуглар-дыр. Материал-биле үезинде хандырбаанындан бүдүн-бүдүн бригадалар ажыл чок артар. Хожудангай тудугларның тынтып турар чылдагааны-даа ында. Хөй түннүг капитал салыышкын ынчангаш шиңгээдип алдынмайн турар. Моон түңнелинде план күүселдезинде хажыдыышкыннар туруп келир.

Чогум трест тудуг ажылын экижидер талазы-биле элээн хемчеглерни ап чорудуп турар. Темп өзүлдези чедип алдынган. Алды айларның кержээлиг ажылдар планы 102,1 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн. Прогулдарның саны 1983 чылдың деңнелинден 0,8 кижи —хүнден 0,4-ке чедир кызырылган. 206 муң рубльге тудуг-монтаж ажылдарының өртээн чартык чылда чиигеткен. Бир эвес чедир сөөртүнмээн тудуг материалдары эвес болза, көргүзүглер моон-даа бедик турары чугаажок.

Бо хүннерде трестиң бригадаларының аразында юбилей мурнунуң социалистиг чарыжы калбарган. Совет Тываның 40 чылынга чедир олар планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседирин хүлээнген ажылдап турарлар. Чарыштың кол негелделери септелге ажылдарының шынары болгаш сагылга-чурум мында да план күүселдезин 20—30 хуу ажыр күүседип турар.

Чединишкиннерге доктаавайн, иштики курлавырларны дилеп тывары, бар аргаларны долу ажыглаары кол негелделер дээрзи билдингир. Трестиң тудуг объектилери республика төвүнден ырак черде турар болгаш сөөртүлге ажылдарын организастаарын экижидери чугула болуп турар. Саян артындан кээп турар материал-

№ 1 АТБ-ниң начальнигиниң сөөртүлге талазы-биле оралакчызы П. А. БОЧКАРЕВ:

— Нинтизи-биле 22 организациялар-биле кержээни чарган бис. Авторезина чедишпезибиле хүннүң-не 20—40 машиналар шимчевейн тура хүнзээр. Улус ажыл-агыйының хөй-хөй тонна чүъгү сөөртүнмейн турар. КамАЗ-тың дугуйлары норма ёзугаар 70 муң километрни эртер болза, чаар чүүл чарыгдаттынар. Агаар чүдүрген куруг кузовтарлыг машиналар дөмей-ле бензин ижип чоруур. Моон чайлаар арганы дилеп тывары чугула деп бодаар мен.

* * *

Чөптүг чылдагааннар туруп болур-ла. Ынчалза-даа бо бүгү четпестерни болдурбайн барып болурунуң аргалары бар. Кедээ тудуг объектилеринде тудуг материалдарын манап турар дээрзин автотранспорт ажылдакчылары утпаза эки. Кажан, кайы объектиге, чеже тудуг материалдары херек дээрзин планнап турар бис. Сөөртүлгеге үзүктелиишкиннер болурга-ла, план үстүр. Бүдүрүлге, план сагылга-чурумунга хажыдыышкыннар моон үнер.

Куруг рейстер дугайында айтырыг кончуг чидиг туруп турар. Чүдүрер-дүжүрер ажылды организастаарын экижидери чугула болуп турар. Бо ажылдарны чүгле комплекстиг орук-биле шиитпирлеп болур. Районнардан үндүр сөөртүр чүък эвээш-даа болуп чадавас. Чамдыкта оон чүък алыр дээш төптен куруг кузовтуг машиналар чоруп турары чажыт эвес. Үстүнде машиналарның ээлери бээр, ынаар сөөртүлгелерни чүге дугуржуп шыдавастар деп? Мындыг четпестер чүгле үстүнде ийи автобүдүрүлгеге хамаарышпас. «Тыва автотранс» каттыжыышкыны хамаарылгалыг ведомстволар болгаш министерстволар-биле, ооң иштинде тудуг трестери-биле, куруг рейстерни болгаш туруушкуннарны эвээжедир талазы-биле хемчеглерни ап чорударын өөренип көөрү күзенчиг.

Нинтизи-биле тудугда автотранспорт ажыглалында четпестер эвээш эвес. Тудугда, автобүдүрүлгелерде партия, профэвилел организациялары, улусчу контроль бөлүктери, күш-ажылчы коллективтер сөөртүлге талазы-биле кержээлиг ажылдарның күүселдезин контрольга алыр хүлээлгелиглер. Бо ажылды экижидип аптар болза, тудуг ажылы шапкынчыыр.

А. ХОВАЛЫГ.

Пассажирлерге ачы-дуза чедирерин хандырар талазы-биле транспорттуң ажылын улам ыңай экижидер талазы-биле айтырыгны СЭКП ТК Политбюрозунга чугаалашкан.

Чаа-чаа маршруттар ажыттынып, вокзалдар болгаш автостанциялар тудуу шапкынчыы, транспорт парыгы-чаа машиналар-биле долдуртунуп турза-даа, чонга транспорт ачы-дузазын чедиреринде четпестер барын аңаа айыткан. Графиктер үзүктелиишкинниг болуп, информация болгаш контроль-ревизия албаны четпес ажылдап турар. Транспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының, ында партия болгаш совет органнарның бо ажылче кичээнгейни кошкатканының түңнелинде, мындыг четпестер туруп келген.

Транспорт ажылын контрольга алырын, хөй-нити организацияларының ажылын социалистиг чарышты организастаарынга мөөннээрниче углаарын партия комитеттери чедип алыр хүлээлгелиг. Транспорт ажылынга кадрларны өөредир, ажылга быжыглаар айтырыгже, оларның амыдырал байдалын экижидериниче угланган хемчеглерни ап чорудары чугула дээрзин ук хуралга чугаалашкан.

элээн экижидилгени алган. Кедээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал-байдалын экижидеринге районнарда он бир септелге участоктарының киирип турар үлүү эвээш эвес.

«Совет Тываның 40 чылынга-шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге бригада, звено бүрүзү идепкейлиг киржип турар. Алды айларның планын 150 хуу күүсеткен Н. Ф. Неделинге удурткан Туранның септелге участогунда комплекстиг бригада, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады хоорайның септелге участогунда Г. А. Ивановании бригадазы бо ээлчегге тиилекчи болганнар. Кайы-даа бригада ажылдың шынарын экижиткен.

Тудуг кезектери болгаш конструкциялары заводтуң коллективиниң ажылы макталдыг. Ында Ю. Н. Монаховтуң чазаныкчылар бригадазы бо чылын чаңгыс-даа прогул чок ажылдаан. Бригада кежигүннериниң шалнын күш-ажылга киржилгезиниң коэффициентизин барымдаалап төлеп турар. Түңнелдер кескү —ай санын-дар эвээш эвес. Чугааның эгезинде бо ажыл дугайында кандыг четпестер барын демдеглээн бис. Тудуг ажылы чатыкчы, кол болгаш дузалал тудуг организацияларының бир демниг ажылындан дорт хамаарылгалыг болганда, бир-ле дугаарында оларның аразында бот-негелдени харысалганы күштелдирери чугула. Ынчангаш чамдык харысалгалыг эштерге сөстен берип көрээлинер.

Трестиң кол диспетчери К. И. САННИКОВА:

— Автобүдүрүлгелер кержээлиг ажылдарын чедир күүсетпейн турар. Кызылдың техника-экономиктиг комплектация конторазы республика иштинче тудуг материалдары киир сөөртүр планын 12,5 хуу боттандырган. 200 тонна чүъктүң чүгле 25 тонназы дажыттынган. Контора Өвүрже чорудар чүъгүнүң 21 хуузун чедирген. Ынчангаш тудуг объектилеринде туруушкун болуп турар. А чугула материалдар автостанцияларда чыглы берген чыдар.

№ 1 АТБ планының чартын деңгүп күүсеткен.

бистиң машиналарывыс 150 муң чедир чоруп турар. Бир талазында камналга эки-ле ыйнаан, ынчалза-даа орук шимчээшкиннинге-даа, техниканың айызы чок чоруунга-даа бо чорук шаптараазынныг.

Ийиги бир чылдагаан —чолаачы кадрларның чедишпези. Амгы үеде АТБ-де 16 чолаачылар херелеттинип турар. Ол ышкаш чүъкту чүдүрер, дүжүрер ажылдар саадалгалыг. Чүъктүг машина дөрт шак дургузунда туруп кээрге, чидириг эвээш эвес дээрзи билдингир.

Ажылдың бир киржикчизи № 3 АТБ-ниң начальнигиниң сөөртүлге талазы-биле оралакчызы В. И. СИДНЕВ:

— 15 чагыкчылыг бис. Июль айда ажыл шапкынчаан. Планы ажыр күүседир аргалар тургустунган. Айда Мугур-Аксынче 33 тонна, Самагалдайже 70 тонна тудуг материалдарын сөөртүр хүлээлгелиг бис. Бо ырак-узак районнарга барган рейстерниң дедир куруг кээп турары хомуданчыг. Мөңгүн-Тайгага чедир чүгле бир төнчүзүнге чедир 450 литр, Тес-Хемге чедир 100 литр кывар-

Молдавияны немец-фашистиг эжелекчилерден хостааныныц 40 чылынга

МОЛДАВИЯНЫҢ САДТАРЫ ЧЕЧЕКТЕЛИР

Фашистиг Германияның шериглерин Ясско-Кишинёв операциязының үезинде Совет Армияның чылча шапканындан бээр 40 чыл эрткен. Совет Молдавия немец-фашистиг эжелекчилерден ынчан хосталган.

Хостакчы дайынчыларның чырыткылыг тураскаалын Молдавияда ыдыктыы-биле камгалап турар. Республиканың дыка хөй хоорайларында, суурларында оларга тураскаалдарны кылган. Чаа Кишинёвтуң кол кудумчузун Тиилелге деп адаан, ында Совет Армия бульвары, Хосталга шөлү база бар.

Төрээн чуртунуң хосталгазы дээш маадырлыы-биле демисежип турган кижилерниң уруглары, оларның ажы-төлү Молдавияның найысылалын чаартып кылган. Ол ам чурттуң эң чараш хоорайларының бирээзи апарган. Оон төвүнде бедик-бедик бажыңнарлыг микрорайоннар чаптылган.

Молдавияны хостаан сөөлүнде үрегдээшкинни катап тургузар дээш шудургу ажыл эгелээн. Аңаа эвилелдешкен республикалар акы-дуңма дузазын көргүскен.

Амгы Молдавия чечектелген, бедик хөгжүлделиг чер апарган. Республикада 500 ажыг улуг үлетпүр бүдүрүлге черлери бар. Үлетпүр продукциязының бүдүрүүшкүнү дайын мурнундагы чылдардан 60 катап өскен.

Молдавияның бүгү чедиишкиннери дээрге, Ленинчи национал политиканың, амыдыралга боттаныышкынының, Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас найыралының түңнели болур.

ЧУРУКТАРДА: кызыл исчилерниң шинчилекчи бөлүктери он беш чыл мурнунда Днестр хемниң дүвүнден Т-34 деп танкыны тып эккелген, оон экипажы атака үезинде маадырлыы-биле өлген болган. Маадыр танкистерниң аттарын тодараткан. Дубоссарск районда Кошница суурда Алдар базырыында ол дайынчы машинаны тургускан, совет дайынчыларның арткан мөчүзүн ында орнукшуткан (адаанда чурукта). Слободзей районнуң Ленин аттыг колхозунуң Суклея суурда фронтучу дайынчыларның ужуражыышкыны. Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Ф. Томилинниң хлеб-дусту хүлээп ап турары (ортузунда); 1944 чылдың август 24. Хосталган Кишинёвтуң кырында Тиилелгениң тугу кииски турар (үстүнде).

Б. КАПНИННИҢ болгаш А. ЛЫКОВТУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

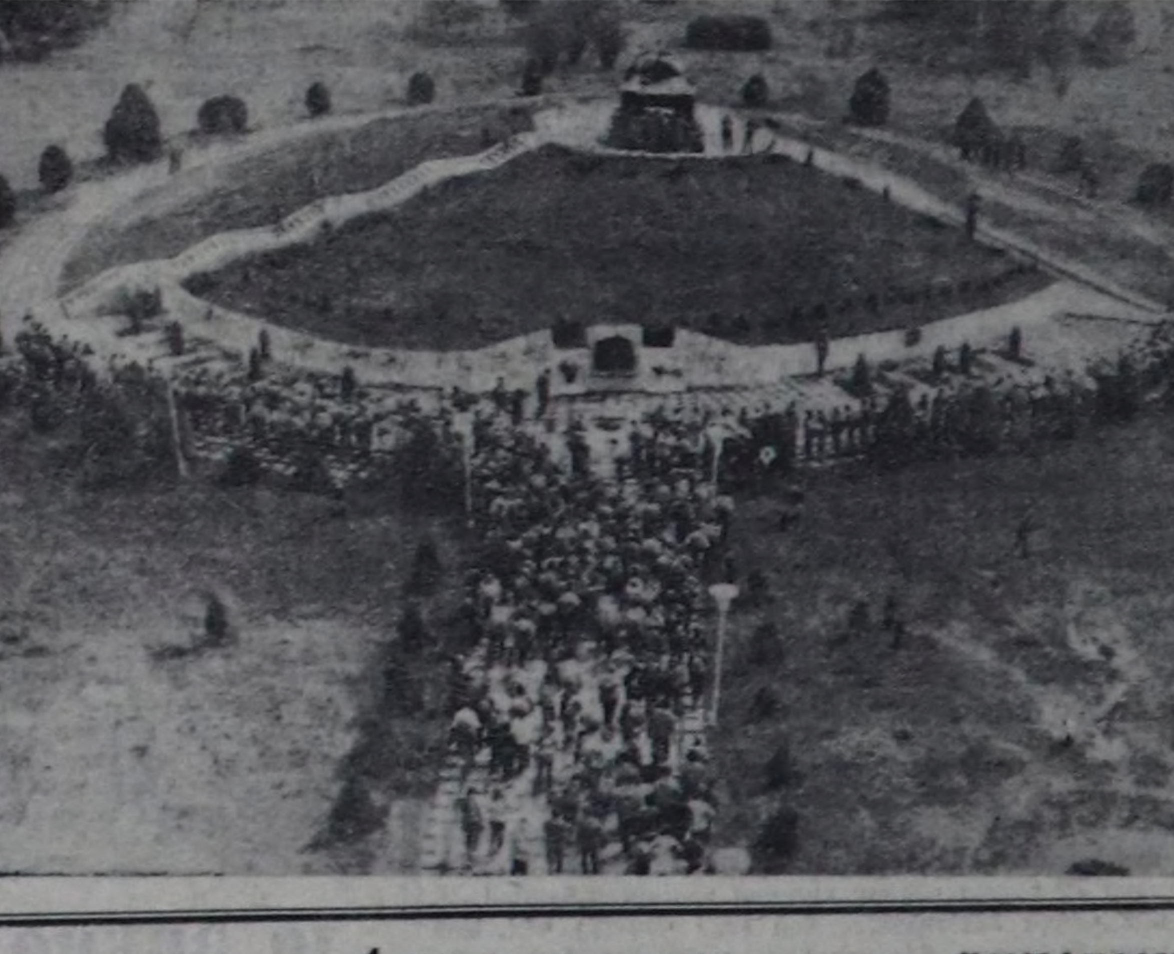

Идеология фронтузунуң дайынчызы

ЛЕКТОР—АТЕИСТ

Партия Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» доктаалы атеистиг пропаганданы күштелдирерин, оон дээштиин болгаш шынарлыын, бүдүрүк, шажынчы чүдүлгелерже хандыкшыыр, аңаа бүзүрээрлер-биле демиселге коммунистерниң болгаш комсомолчуларның харысалгазын бедидерин шыңгыызы-биле негеп турар. Ук доктаалды удуртулга болдургаш, «Шамбалыг» совхозтуң парткому, ында «Билиг» ниитилелиниң эге организациязы школа болгаш хөй-нити организациялары-биле бир демниг ажылдап тургаш, атеистиг кижизидилгени экижидерин чедип алырынче кичээнгейни угландырган.

Чүгле атеизм темазынга бежин он ажыг чыл лекция, беседа номчуп турар дуржулгалыг лектор, кедээ Совет секретары Дөрбет-оол Хомушкуевич Мылдык өөреникчилер, аныяктар болгаш суурнуң чурттакчы чонунуң ортузунга атеистиг пропаганданы идепкейлиг чорудуп турар. Школата кылгылаан лекция, беседаларны санаваска, бо чыл эгезинден беш лекцияны ол номчаан: хову-трактор бригадаларынга дөрт катап, а бирээзин Культура бажыңынга —суурнуң чурттакчы чонунга. Ынчан агитквартиралар аразынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези чоруп турган. Бодунуң чурттап турары кварталдың «Аржаан» агитквартиразы концерт көргүзер апарган. Чонунуң чыылганын, үенин таарымчалыын дуржулгалыг лектор халас ыпаан. Ол аңаа лекция номчаан. Лекция, мурнундаалары дег, хөй-ле айтырыгларга харыы бээр ужурга таварыштырган. Кандыг айтырыглар ыл? Кедээ амыдыралга таваржып турар чүүлдер. Чижээ, удуп тыткаш харам базырныгары, улаараары. «адыжым, эрним, өөрүүр хавам тырта-дыр» диди бээривис дээш оон-даа өске. Оларга харыыны амгы медицинаның чедиишкиннериндөн чижектерни киирип тургаш, эртемге үндезилээн бузүреңчиг тайылбырны ол берген.

Ада-өгбелериниң ажыглап чорааны «чарын салыр», «төлге салыр», «шивегей хамнадыр» дээн чижектиг аргаларындан чижектерни бежин амгы эртем-техниканың амыдыралга ажыглалы-биле холбаштырып, бөдүүнү-биле бузүредир тайылбырлаар. Оон номчувайн турары журналдары, солуннары хөвээр. Лекция, беседага чамдык чижектерни кинофильмнерден, чечен чогаал номнарындан, теледамчыдылгалардан ап, бистиң амыдыралывыска таваржып турар шажынчы ёзулалдарның эки, багай талаларын деңнеп шүүштүре бээр.

Өөреникчилер ортузунга атеистиг кижизидилгеге Д. Х. Мылдыктың киржилгези улуг. Ол—школаның доктаамал аалчызы. Атеизм темазындан ангыда күш-ажыл, мөзү-шынар темаларынга беседа кылып турган, сагылга-чурум дугайын ол черле ойбас. Ындыг беседаны өөредилге чылы доостур мурнунда школаның үстүкү класстарынга кылып берген. «Башкы кижи бүрүзү идепкейлиг атеист болур, оон үнү — ол дээрге өөреникчилерге өннүүнүң болгаш сүмелекчизиниң үнү-дүр» — деп, ол чугаалап орар.

Өзүп орар салгалды пролетаржы интернационализмниң, эртемниг атеизмниң хераэнге кижизидеринге күш-ажыл болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин сырый холбаштырары эки түңнелди бээр дээрзин ол бодунуң дуржулгазындан билир. «Сеткилге киир номчуттунган лекция дыңнакчыларның сонуургалын чаалап алыр, оларны бедандырар, чамдык айтырыглар дээш маргылдаа-даа үндүре бээр. Лекция азы беседа чеже-даа ханы утказыг, шынарлыг болза, чаңгыс удаа кылган лекцияның азы ужуражылганың дээжи эвээш боор. Ынчангаш ол-ла аудитория-биле дора дээрде ийи, үш ужурашканы дээре» деп, Дөрбет-оол Хомушкуевичиниң шын чугаалап, ону ынчаар кылып турарының ужуру ында.

Аныяктар ортузунга атеистиг кижизидилгеже кол кичээнгейни лектор салып турар. Ол дугайын ооң мынча деп олурганы бадыткаар:

«Аныяк кижи чүгле күш-ажылдыг-биле кызыгаарланмас. Ону өг-бүлениң, ынакшылдың, чөптүг чоруктуң айтырыглары база дүвүредип чоруур. Ооң дилээшкиннери, күзели делгем. Дилээниң тывар, күзээниң чедер дээш демиселге ол чүге-даа таваржып боор. Бистер, атеистер аныяк кижи быжыг тура-соруктуг, атеистиг билиглиг, шажынчы үзел-бодалдарның мегезин, хоозунун тудар бузүредилиг барымдаалыг болзун дээш сагыш човаар ужурлуг бис. Чамдык аныяктар бурган чок деп билип турза-даа, «дидир-дидир» дээн ышкаш чамдык хоозун бодалдарны, чүдүлгениң чамдык элементилерин сонуургай бээр таварылгалар бар. Ындыглар бистиң кичээнгейивистен үнмес ужурлуг.

• Атеизм темазынга лекцияларны Шамбалыг ортумак школазының директору А. Ш. Тюлюш, кижи эмчизи Д. Т. Мөге-Хүрең олар база номчуп, тема шилип аар болгаш кандыг айтырыгны сайгарылгага алырын Дөрбет-оол Хомушкуевич-биле сүмележип ап турарлар.

Мөчээн кижи хону кыпсыр, ыңай-бээр «чаладыр» ийи хире кижи бо суурга турган. Оларның үүлгедиинге үндезилээш, улуг кижилерге лекцияларны номчуп, «хуулгаазын» ындыг ийи, чаңгыс кижилерниң ниитилел амыдыралынга чедирип турар материалдыг болгаш моральдыг багай салдарын, когаралын айтып санап, оларның боттары-биле база тускай чугааны кедээ Совет каш удаа кылган.

«Кайда-даа ажылдап турар болза, коммунист бүрүзү ленинчи партияның идеяларының пропагандизи болгаш боттандырыкчызы болуп, бо эң чугула херекке бодунуң бүгү билиин, сагыш сеткилиниң бүгү күжүн бээр ужурлуг» — деп СЭКП ТК-ның үстүнде адааныывыс доктаалында чугаалаан. Бо негелде партияның хөй санныг политиктиг дайынчыларының база бир отряды — лекторларның ажыл-херээнге дорт хамаарыжыр.

В. САТ.

КАДАРЧЫЛАП ЧАҢЧЫККАН

Мөңгүн-Тайга районнуң девискээринде эң-не чараш, көрүштүг черлерниң бирээзи — Тоолайлыг. Ол шаандан тура ла аң-мең талазы-биле элбек, ылангыя те-чүгуманың магалыг ораны. Тоолайлыг хем шапкын саарыгтарлыг, улуг-улуг даштарлыг, оон суу дажый бээр болза, аъттыг кижи кежери бергедей бээр. Ол хемни кежир көвүрүг тутканы база таварылга эвес. Барлык-биле Тоолайлыг хемниң каттышкан белдиринден шоолуг ырак эвесте ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң аңгор өшкүлер кыргыыр, чуур баазазы туруп турар.

Өшкүлерниң бир коданын аныяк кадарчы Кара-оол Секпек-оолович Ооржак кадарып турар. К. Ооржак 1976 чылга чедир Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозка ажылдап турган. Ол бичиизинден турала күш-ажылга кызымак, кандыг-даа ажыл болза ойталавас чораан. Өөнүң ээзи Мандаш Доштуг-ооловна-биле дугуржуп, сүмелешкеш, ол чылын Мөңгүн-Тайга районда Тоолайлыгда хоочун кадарчы Каты Доштуг-оол Доңгакка дузалажыры-биле көжүп чеде берген. Бир чыл иштинде аныяк кадарчыларга бергедээшкиннерде турган, ынчалза-даа кызымак чүткүлдүү-биле олар өшкү кадарчызының амыр-дыш чок ажыл-ижинге өөрени берген. Каты Д. Доңгак пенсияже үнзе-даа, үргүлчү олар-биле кады чурттап чоруур. Аныяк кадарчы катындан арга-сүмени айтырып, совхозтуң кодан өшкүзүн чидириг чокка, өнчамендии кадарып келген.

Ооржактарның өшкүлери эрткен кышты хүр ашкан. Өгнүң херээжен ээзи Мандаш Доштуг-ооловна дузалакчы кадарчылап, эвээш эвес үлүүн киирип келген. Кара-оол Секпек-ооловичиниң эки ажылын үнелеп көргеш, ону чаңгыс чер чурттуглары район Совединиң депутадынга соңгуп алганнар. Депутат хүлээлгезин ол база-ла багай эвес күүседип турар.

Дуржулгалыг малчын социалистиг хүлээлгелерин чыл санында күүседип, ажыл-агыйның экономиказын быжыглаарынга эвээш эвес үлүг-хуузун киирип турар. Совет Тываның 40 чыл оюнга төлептиг белек кылдыр дүк планын ажыр күүсеткен.

С. ЧАНЗАН.

Аныяктарны — мал ажылынче

ӨГБЕЛЕРНИҢ ХЕРЭЭН САЛГААР

Тываларның амыдыралы, нургулайында, шагдан бээр мал ажылы-биле холбашкан. Олар эрээн шокар, төс чүзүн малын шагының дөрт эргилдезинде одар-белчиир солуп, ак-көк дагларга, чиңгир-ногаан эзимнер эдектеринге, хоор-сарыг ховуларга ийикпе азы шапкын хемнер уңунга кадарып, азырап келген.

«Инектиг кижи тодуг, хойлуг кижи каас». Бо үлегер домактың утказы ханы. Мал кижини чүгле аъш-чем аймаа-биле эвес, а идик-хеп кылырынга, оран-сава дериириннге эргежок чүгула чүүлдер-биле база хандырып турар. Ынчангаш мал ажылы—бистиң эң хүндүлүг мергежиливис. Оон уламындан адазының ажылын салгаан, иезиниң изин баскан—өгбелерниң херээн уламчылап чоруур аныяктар бистиң аравыста хөй.

Мөңгүн-Тайга район — республиканың өске районнары-биле дөмей, мал ажылдыг район. Ында мал ажылында 285 кижи бар, оларның 193-ү — хойжулар. Чээрби хар чедир 19, чээрбиден үжен хар чедир 63, үженден дөртен хар чедир 67, дөртенден алдан хар чедир 133, алдан хардан өрү назылыг 3 малчын бар. Оларның 41-и беш чыл, 47-зи он чыл, 23-ү он беш чыл, 72-зи чээрби чыл, 99-у чээрби беш чыл, 3-ү үжен чыл ажыг малчыннаан. Малчыннарның 120-зи эге школа доосқан, 82-зи сес класс, 79-у ортумак школа доосқан. Тускай ортумак болгаш доозпаан дээди эртемниг 4 кижи малчыннап турар. Моон ап көөрге, районнуң малчыннарының дөртен хуузу аныяктар болуп турар. Малчыннарның барык шуптузу эртем-билиглиг. Ол эки. Ынчалзажок 285 малчынның 136-зының бежен хардан өрү назылыг болуп турары арай дүвүреңчиг. Чыл келген тудум-на, улуг назылыг малчыннар улам көвүдеп турар.

Малчыннар республиканың Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды болгаш Кызыл районнарында чедишпейн турар. Ынчангаш оларны өске районнардан чалаар ужур тургустунуп келген. Ындыг четпестерни чок кылыр дизе, малчыннарга салгалды белеткээр, мал ажылынче аныяк өскенни хаара тудар ужурлуг бис. Мал ажылының келир үези оларның холунда. Профтехуглаңныышкынны мал ажылынче углаарының чугулазы ында.

Мал ажылынче профтехуглаңныышкынның талалары хөй. Школачыларны чайгы үеде мал кадартып болур. Ындыг арга-биле чай дургузунда он сес муң хире өөреникчилерни мал ажылынга хаара тудуп болур. Кыжын дыка хөй аныяктар, оон иштинде школачылар, сакманчылап турар. Оон ыңай үстүкү класстарның өөреникчилери көржең коптарып, кодан ишти аштап, өске-даа ажылдар кылып, шефтеп турар. Кедээ школаларда мал ажылының бөлгүмнерин организастап турар. Ол бөлгүмнерге зоотехниктиң болгаш ветеринарияның үндезиннерин өөренир. Алдар-аттыг, мурнакчы малчыннар-биле өөреникчилерниң ужуражылгаларын эрттирери база чугула. Олар ажылының ажыктыын болгаш арга-дуржулгазын өөреникчилерге чугаалап бээр. Черле ынчаш малды өстүрер, мал ажылын хөгжүдер дугайында суртаал чорудары чугула. Мал ажылы бистиң ада-өгбелеривистиң бурунгу мергежили, ыдыктыг херээ, амыдыралдың байлакшылының үндезини, ынчангаш ол ишти салгап алыры аныяк кижиниң хүлээлгези дээрзин аныяктарга чагыыр, оларны хандыкшыдар ужурлуг бис. Маңаа чечен чогаал, солун, радио болгаш телевидение улуг ужур-дузаны көргүзер.

Ада-иезиниң ажыл-ижин уламчылап, мал ажылы-биле салым-чолун холбап, макталдыг ажылдап чоруур аныяктар эвээш эвес. Оларны бүгү тала-биле деткиир херек. Ындыг турбуже, «бо оол школазын ара каапкан, ам хөй кадарар ыйнаан» деп, мал ажылын аныяк кижиниң мурнунга үнелевейн баар кижилер база тургулаар. А херек кырында мал ажылы—тускай эртем, харысалгалыг ажыл-дыр. Эртем-техниканың депшилгелиг үезинде ону онзалап көөрү чугула.

Чамдык аныяктар мал ажылынга тура чок, ооң чылдагааны чүдел? Бирээде, малчыннарның амыдыралының оожум экижип турарында. Малчыннарда бажыңнар ам-даа чедишпес, электри киирттинмээн, чунар-бажыңнар ажылдавас, кызыл-булуңнар ховар. Телевизор чок турлаглар база хөй. Мындыг байдалга аныяктарның ижигери берге. Ынчангаш чүгле тура-соруктуг, мергежилге бердинген, шудургу кижилер малчыннап турар.

Аныяктарны мал ажылынга быжыглаарынга бот-орулга-чарыгдалыг бригадалар улуг рольдуг. Ындыг бригадалар тускай төптүг, кызыл-булуңнуг, чунар-бажыңныг. Ынчангаш оларда ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдар бар. Ынчалзажок чамдык аныяктарның бодундан негелдени кошкадып, амдыызында бүттүнмес негелделерни тургуза бээри черле таарышпас.

Бистиң малчын коданнарывыста кижи ажылдап, чурттап шыдавас хире байдал ам чок. Дыка хөй малчыннар чылыг, чырык болгаш делгем бажыңнарлыг. Олар радиону дыңнап, телевизорну көрүп, солуннарны номчуп орарлар. Хеп чуур машина, соодукчу тургжук, хуу машиналыг малчыннар база көвүдээн. Эмчи, садыг үргүлчү кээп турар.

Республикада ады-сураа алгаан аныяк малчыннар хөй. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, саанчы Батхар Оюмаа, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, хойжу Борис Тейнин, Тожуда ивижи Михаил Бараан, Эрзинде тевежи Владимир Кечилек болгаш оон-даа өске он-он аныяктар чоңга билдингир апарган. Оларның үлегерин эдерери, арга-дуржулгазын нептередири амгы чугула айтырыгларның бирээзи. Аныяктар ада-өгбелерниң ижин салгаар херек.

М. БАЙЫР-ООЛ.

ЧАГЫГЛАРНЫ— ҮЕЗИНДЕ

«Тувашвейбыт» каттыжыышкыны чартык чыл планын 103,5 хуу күүседипкен.

Чоңга планнан ажыр 19 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Каттыжыышкынның районнарда филиалдары кедээни ажыл-ишчилеринге планда кердүнгениниден 1 муң рубль ажыр чагыглары күүсеткен. Даараныкчылар юбилейге тураскааткан күш-ажылчы ээлчегге киржип, чыл планын хуусаа бетинде доозар сорулганы салган күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Н. КУУЛАР.

БОДУН БОДУ КИЖИЗИДЕР

Делегейниң улустары совет кижини чаа ниитилелдиң, сайзыраңгай социализмниң төлептиг кижизи кылдыр көрүп турарлар. Ол дээрге канчаар-даа аажок улуг чоргаарал болгаш алдар-дыр. Ол улуг идегелди хандырар сорулга-биле бүгү кижилерниң эстетиктиг кижизидилгези дээш, кижилерге культурлуг аажы-чаңчылдарны, бүгү-ле чараш чүвени хевирлээри дээш бистиң Коммунистиг партиявыс кезээде сагыш салып келген. Эстетиктиг кижизидилге кижини угаан-бодалы байлак, сагыш-сеткили арыг кылдыр кижизидеринге улуг дузалыг. Эстетиктиг кижизидилге кижиниң аас-кежии дээш, хостуг амыдыралы дээш демиселдиң чепсээ болуп, кижилерниң мурнунга чаагай амыдыралдың келир үезин тып берип келген.

Кижини чүгле эрте чажындан азы аныяк чорда кижизидер дээр болза, шын эвес. Кижи бүгү назынында бодун кижизидер, бодунда бар багай чаңчылдар-биле демисежир ужурлуг. «Кижи бодун боду улам ыңай эки кижизидер, бодун хүндүлээр, чараш чаңчылдарны шудургузу-биле шиңгээдип алыр, эки кижи болурунуң дээди чадазын чедип алыр ужурлуг» деп чогаалчы А. П. Чехов чагып чораан. «Маңаа үргүлчүнүң дүн, хүн чок күш-ажылы, үзүк чок немчулга, чүштүг тура-сорук негеттинери албан апаар. Маңаа шак бүрүзү үнелиг» деп ол бодунуң дуңмазы Николайга чагаазынга ынчаар бижээн.

Бистиң чуртувуста ажылчын кижиниң хостуг үезин көвүдеткени кижилерниң культуразының деңнелиниң бедииринге, эртем-билииниң байыырынга, чогаадыкчы арга-мергежилиниң улам сайзыраарынга дыка улуг идигни берип турар. Хостуг үезин шын ажыглап, ажыл-агыйынга-даа, өг-бүлезинге-даа, хөй-нити черлеринге-даа, өске бүгү кижилер-биле хамаарылгазынга-даа үлегерлиг, бедик мергежилдиг кижилер бистиң чуртувусту каастаар.

Чамдык кижилерниң эң ылаңгыя аныяктарның хостуг үезинде солун, сеткүүл, ном номчувас, оюн-тоглаа, концерттерге, спортка-даа киришпейн, харын-даа ада-иезиниң шалыңы-биле азырадып өлургулаар чоруу канчап-даа үениң негелдезинге дүүшпес. Бистиң ада-өгбелеривис безин ажылы доостурга, хостуг үезин чеп ажыглап чорааннар. Шыдыраалап, даалылап, кажыктап, тоолдап, ырлап дээш янзы-бүрү оюннарны ойнап чорааннар.

Тываның улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп номунда бистиң бурунгуларывыстың чараш аажы-чаңы кижизидилгеге үнелеп четпес салдарлыг болуп турар. Оларның чараш хүндүлүг чаңчылдарын хумагалап, аныяк салгалдың ортузунга нептередири күзенчиг. Бичези улуун хүндүлээри, ооң чагыг-сөзүн күүседири, кижи кижиге дегбези бистиң ада-өгбелеривистиң хүндүлүг чаңчылдарының бирээзи. Ол үнелиг эртинени чамдык кижилер бодун боду кижизидеринге ажыглавайн, харын-даа арын-нүүр чогу-биле үреп, арага ижип алгаш, шош-содаа үндүрер, кужун көргеттинер чоруктары чаржынчыг. «Улуг чудуруктуң херээ чок, улуг угаан херек» деп орус улустуң үлегер чугаазын утпаза чогуур.

Чон ортузунга бодун төлептиг ап, чонну хүндүлеп, билир кижизиг болуру — совет кижи бүрүзүнүң ыдыктыг хереэ. Ынчангаш кижи бүрүзү эки чаңчылдарны бодунга боду өөредип, чаңчыктырар ужурлуг.

Ш. САТ.
Барыын-Хемчик район.

Совет болгаш моол шериглерниң Халхин-Голга тиилелгезиниң 45 чыл болуруңга

АЛЫШКЫЛАР

Ужар чүүл бомбазының частырышкынындан оңгарланган черниң кожайып үнүп келген довураанга. Моолдуң аъттыг шериг полугунуң штавының мурнуку хайгаарал пунктузу турган. Хайгаарал хоорзазының чанынга ийи кижи—капитан Шагдаржав-биле улуг лейтенант Сударев турган. Оларның кайызы-даа аныяк, арыннары хүнге додукан.

— Кайы угже чоруп орлар? —деп, Сударев айтырган.

— Бүзүргей базырык уунче, эш инструктор—деп, капитан харыылаан. Ийилээ картаже ээге бергеннер. Оон Сударев дыка оожум мынча дээн:

— Полктуң батареязы солагай талакы шериглерже от ажытсыннар. Ийиги эскадрон беженметр бурунгаарлай берзин...

Совет инструкторнуң дидим бодалын капитан өттүр билгеш, боду уламчылаан:

— Дайзынның кичээнгейин солагай талазынче углавы бээрге, куяк эскадрон-биле үшкү эскадрон оң талаже халдааш, японнарның күжүн тарадыр сывыргаш, ону атака-биле кезек-кезектеп чылча шаап каалтар...

Сударев хүлүмзүрээн. Капитан ооң бодалын өттүр билип каан боорга, ооң сеткили ханган.

— Ындыг-дыр, капитан, эки-дир. Ынчаар хөделир херек.

Япон Квантун армиязының каттыжыышкыннары-биле изиг демиселдиң чоруп турганы ол. Дайзын чидиригге таварышса-даа, соксаал чок халдавышаан. Моол аъттыг шериг-биле совет адыгжы кезек болгаш артиллерияның үш дивизиону кады турган.

Капитан Шагдаржав — арат кижиниң оглу, боду база-ла арат, а училище дооскан соонда бедик мергежилдиг командир дээрзи билдинген. Улуг лейтенант Сударев — Сибирь чурттуг, демир-орукчунуң өг-бүлезинге төрүттүнген кижи. Ол Омскиге өөренип турган. Читага албан эрттирип тургаш, майда Моолдуң аъттыг шериг полугунга инструктор кылдыр томуйлаткан. Эң баштайгы тулчуушкунга аңаа, Халхин-Голга, 1939 чылдың чайынында киришкен.

Моол Шагдаржав биле орус Сударев найыралдажы бергеннер, кады тергиин эки дайылдажып турганнар. Оларның сорулгазы чаңгыс—япон эжелекчилерин чылча шаавары, оларны моол черден үндүр сывырар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры.

Командирлер хайгаарал пунктузундан чорупканнар. Сударев оң талазынче чоруткан, а Шагдаржав—солагай талазынче. Миналарның, снарядтарның частып турары хайгаарал хоорзазындан тергиин эки көстүп турган. Бир-ле кижи «Дээрде!» деп алгырыпкан.

Он ийи япон бомбардировщик дээрде көстүп келген. Он талакы одуругга шимчээшкинни олар көрүп каар болза, командылал чериниң күзели бүтпейн баар.

Хенертен бистиң шериглеривистиң кырынга совет шуургедекчи самолёттар көстүп келгеннер. Олар хөй болганнар, он сес хире. Моолдар адыш часкап эгелээннер, өөрүшкүнүң кыйгылары дыңналган. А бистиң самолёттарывыс дайзынның самолёттарының аразынче ужудуп кире берген. Баштайгы самурай самолёт өрттенмишаан, аңдарлып баткан, оон ийигизи, оон үшкүзү...

Үгер-боо даажы дыңналган. Полктуң батареязы хөделип кирипкени ол.

Чартык шак эрткенде, оң талакы кезек халдаашкынче кирипкен. Агаарга тулчуушкун база катап уламчылай берген. Бо удаада бистиң дүрген ужар бомбардировщиктеривис японнарже халдап эгелээн. Дээрде-даа дааш-дынмит дыңналып турар, черде-даа шимээн-дааш...

Чедиишкиннин-биле бурунгаарлап турар дугайында медээлер кезектерден кээп турган. Корпус командири Жуковтуң штавындан телефон медээзи келген.

— Оң талада эштерге сагындырыңар: үжен минута болгаш совет адыгжы полк атакалап эгелээр...

Кежээликтей тулчуушкун оожургай берген. Хайгаарал пунктузунче капитан Шагдаржав биле улуг лейтенант Сударев ээп келгеннер. Оларның өөрүшкүзү арыннарындан илдең. Тиилелге-биле боттарынга байыр чедиришпишаан, олар холдарын тудушканнар. Моол сөстер орус чугаа-биле холушкан, а орус чугаа—моол-биле.

Дивизия штавындан мотоцикл мунган шапкынчы келген. Корпус командири Жуков биле маршал Чойбалсан полктуң хууда составынга байыр чедирген болгаш чаа-чаа тиилелгелерни күзээн телеграмманы ол эккелген.

Кежээ орайтай бергенде, командирлер-биле чугаалажып ор бис. Бөгүн берге болду бе?

— Дыка-ла— деп, Шагдаржав харыылады.

— Дайынга белен чүве турбас—деп, Сударев немеди.

— Бодап алган чүүлдериңер шуптузу күүсеттинди бе?

— Шуптузу эвес. Артиллерия одун ажыдарын бичии саададыптывыс —деп, капитан харыылады.

— Чогум операция чедиишкиннинг эрткен — деп, Сударев түңнеди.— Кожавыста адыгжы полк кончуг өйүнде атакаже кирди.

Ол дүне командирлер дыштанмааннар. Чедип алган черге быжыглаңыр дээш дужаал келген. Мурнунда — кызыгаар шугуму.

...Ийи хүн эрткен. Тулчуушкуннарның бирээзинге Сударев аар балыглаткан. Капитан Шагдаржав чедип келгеш, инструкторну кады төрээн акызын дег куспактаан. Сударевтиң чевууру ооң чүрээнге аары-биле дегген, ол эжиниң балыын шарып эгелээн. Оон ок адаа-биле үнгеп чорааш, айыыл чок черге эккелген.

Санитар кезээнче баар мурнунда Сударев мынча дээн:

— Аткаарлап болбас эвеспе, капитан.

Шагдаржав дискек кырынга олурупкан:

— Аткаарлавас бис, эргимим. Кажан-даа аткаарлавас бис...

Үшкү эскадронга болган мындыг төөгүнү база биске чугаалап берген. Биче командирлер Кныш биле Олзвой оларга баштаткан беш шериг дайзынның тылынче хайгыыл кылып чорупкан. Барык бүдүн дүнну өттүр олар ажылдааш, хөй-ле чүүлдү билип, көрүп алгаш келгеннер.

Дедир чоруп ора, боттарының туружунга чедир хензиг чер арткан турда, олар хенертен бөлүк самурайлар көрүп каапкан. Үш шериг болгаш биче командир Кныш японнарже үнгеп чеде бээр, Олзвой хол пулемёду-биле боолай бээр деп план доп-дораан төрүттүнген. Оон дузазы-биле Кныш офицер «дыл» тудуп алыр.

Олзвой эптиг кылдыр туруп алган, Кныш үнгеп чорупкан. Офицер бир-ле чүве алгырган. Олзвой дөрт самурайны кыргый тудуп четтигипкен.

Кныш бурунгаар шурай бергеш, офицерге чеде бергеш, ооң холунда селемени уштап шаапкан. Ону ужур дегээлептер бодаан, ынчалза-даа бир-ле кижи оон боостаазындан сегирип алганын эскерип каан.

Чоогунда Олзвой алгырган:

— Кел чор мен!

Бир японну, маңнап ора-ла, чыттыр берипкен, оон хол пулемёдунуң тудазы-биле офицерниң бажынче уулапкан.

Кныш туруп келген:

— Дириг-дир мен, четтирдим.

Олзвой өөрүп хүлүмзүрээн. «Кажан кады чораш, кажан-даа тиилеттирбес бис!» деп, ооң хөй удаа бодап чораан чүүлү база катап сагыжынга кирген.

П. ТРОЯНОВСКИЙ.
РСФСР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР-БИЛЕ

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур Өвүрде септелге-тудуг участогу кужениишкинниг ажылдап турар. Бо коллектив юбилейге турасказтан чаржыка киришкеш, бирги чартык чылдың тудуг-септелге планын 119,7 хуу күүсеткен, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 62 муң рубль түңнүг ажылды хөйнү кылган. Юбилейлиг чылда 2-2 аал чурттаар 4 бажыңны дужаар планныг турган, чартык чылда 3-тү ажыглалга кирген, бир бажыңның ханазын салып дооскан. Оон аңгыда эмнелге биле санэпидстанцияның бажыңнарын база чурттаглганың 6 бажыңын септээн.

Коллективтиң шак бо бедик көргүзүглеринге коммунистер Н. Монгуш, С. Сандый оларның бригадалары, Б. Монгушка удурткан шеверлекчилер база район Советиниң депутады Х. Монгуштуң звенозу боттарының төлептиг салыышкынын киирген.

Тус-тус ажылчыннардан А. Монгуш, Р. Семис-оол, А. Даваажап, К. Монгуш, Д. Ондар олар чартык чылда планнарын 116-дан 135 хуу чедир күүсеткилээн.

Хандагайтыда септелге-тудуг участогунуң коллективи амгы үеде кедээ Советтиң күүскомунуң чаа бажыңын юбилейге чедир дужаар сорулгалыг ажылдап турар.

Юбилейжи күш-ажылчы чарыштың мурнакчызы бо коллектив септелге-тудуг талазы-биле сорулгаларындан аңгыда мал чеми белеткээр талазы-биле шалыпчы айга идепкейлиг киржип, бо чылын 40 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг. Баштайгы сараатты Ак-Чыраада тургускан.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.
Өвүр район.

КАЙДА ЧОР СЕН, АЧАЙ?

Чөөн-Хемчиктиң Хорум-Дагда бис. Өг-бүледе сес кижи бар. Ачавысты Биче-оол Самдан-оолович Хомушку дээр. 1983 чылдың август айның 15-те ол бисти каапкаш, мынчага чедир читкен болуп турар.

Дыңнаарывыска, Барыын-Хемчиктиң Аксы-Барлыкта сураа дыңналган, оон база катап сураа читкен. Ачавыс чорууруда ававыс иштиг арткан. Ам божуп алган, бичии өөеявыс шору өзүп, мандып чыдар. Ол кижи эң бичези, а артканнары: Чодураа (8 классчы) Долаана (6 классчы), Бак-оол (5 классчы). Херел бир классчы, оон бичиилери —Чойганмаа, Чинчи.

Ававыс ажылдавайн турар, хөй уругларлыг не кижиге белен ажыл тывылбас. Ачавысты сураглаары-биле хемчег алырының аргазын чорударын көдээ Советке, совхозтуң профкомунга чедип, дилээн бис. Оон чүү-даа үнмээн. Удавас чаа өөредилге чылы келир. Аңаа белеткел херек. кедер идик-хеп, өске-даа чүүлдерни четчелээр болгай. Ажылы чок херээжен кижи ол бүгүнү четчелеп шыдавазы билдингир. Ада кижи уругларының чанынга турган болза, сагыш човаар, бергедээр байдал кайын турар.

Чодураа ХОМУШКУ.

РЕДАКЦИЯДАН:

Өг-бүлениң эң улуг уруу Чодураа 1968 чылда төрүттүнген, ол сес класска өөренир. Дуңмаларының азыралы, кижизидилгези, оларның салым-чолу дээш ол демир-ужукту холга ап, чагааны редакцияже бижээн. Өг-бүлениң, аданың харысалгазы дээш чагааны ол бижээн. Кижи «тывылбайн» баар шаг-үе бөгүнгү амыдырал эвес. чер-черде көдээ Советтер бар-дыр, телефон харылзаазы, почта салбырлары дээш өске-даа чүүлдер бар. Өг-бүлениң бактаап кирип турары көдээ Совет «читкен» аданы тып бээринге, ол кижиниң ажы-төлүн азыражырынга, ада хүлээлгезин утпазынга хамаарыштыр хемчээн алырынга идегеп тур бис. Ол ажылдарның чорударын редакция манап тур.

БОДУ БҮТКЕН

Бойдустуң дыка хөй чурумалдарын кижи көрүп магадаар. Бичиимде залывыстың үстүү чарында Кызыл-Хаягаойнаар бис. Ол черниң ында кокпагар черинге хөй, өшкү изи, сөгедеп олуруп алган болгаш тырыкы октап турар кижилер мышкаш дазылдарны көргенимни утпас мен.

Хову-Аксының чоогунда Оңгача деп ой бар. Ооң элээн өрүгүзүнде хая-даштарны көөрге, хем суунуң сайындан бүткен хевирлиг. Мында бойдустуң бүдүмелиниң шаг-шаандан бээр хевирлеттингени онзагай. Чүге дээрге, ол хая-даштар кургаг черде турүп турар.

Ш. ООРЖАК.
Таңды район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЧАЗАКТЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Республиканың иштики херектеринге Американың Каттышкан Штаттарының каржы холгаарлаашкынынга ханы килеңнээшкинин бүгү индий улус илергейлеп турар деп, Индияның чазаазының тускай медеглелинде айыткан. «Пенджаб талазы-биле дыңнап чугаалажыышкын» дээр хоозун чүүлдү организастаар дугайында өнчүк-чеңгээлиг шиитпирни америк конгресстиң төлээлекчилер палатазының хүлээп алганы-биле холбаштыр АКШ-тың администрациязынга шыңгыы удурланышкынын Индияның чазаа медеглээн.

Пенджабка кем-буруулуг дерзии үүлгедиглерге Американың Каттышкан Штаттарының дорт киржилгезин бадыткаан тодаргай барымдааларны Индияның даштыкы херектериниң күрүне министри А. А. Рахим парламентиге чугаазынга тодаргай айыткан. Индияның Пенджаб штадын республикадан чарарын оралдашкан даштыкыже дезе берген кем-буруулуг индий кижилер-биле чамдык америк конгрессменнер сырый харылзаалыг болуп турар.

Д. ОРТЕГАНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң (НХСФ) Национал удуртулгазының кежигүнү, республиканың чазааның Удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега чуртка соңгулда кампаниязы эгелээни-биле холбаштыр радио дамчыштыр чүве чугаалаан. Национал хосталганың сандиножу шимчээшкининиң бурунгаар хөгжүлдезин АКШ-тың кем-буруулуг болгаш өжээтен хөделиишкиннери моондактап шыдавас деп, ол медеглээн. Никарагуа улуска удур хаңныг дайынга дорту-биле киржирин Рейганның администрациязы планнап турар деп Д. Ортега чугаалаан. Революстуг чаалап алышкыннарын камгалаарынче, америк империализмниң болгаш оон чалчаларының шериг, политиктиг экономиктиг болгаш идеологтуг дайынынга удур бүгү никарагуа улустуң көдүрлүп үнгенин ол айыткан.

ПАЛАТАНЫҢ ШИИТПИРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Никарагуаның дүрүм ёзугаар чазаан дужүрерин оралдажып турар контрреволюстуг дээрбечилерге АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң шугуму-биле америк шериг болгаш материалдыг дузаламчыны бээринге конгресстиң төлээлекчилер палатазы удур бадылаан шиитпирни хүлээп алган.

Никарагуа улуска удур контрреволюстуг дээрбечилерге «чажыт» дузаламчыны бээр дугайында Рейганның администрациязының планынга америк конгресс кежигүннери амгызы-биле дөрт удаа удур бадылаан. Никарагуа улуска оон революстуг чаалап алышкыннарынга удур америк администрацияның кем-буруулуг үүлгедиглериниң багай үржүктарын америк конгрессменнерниң улам тода билип бар чыдарын АКШ-тың конгрессиниң төлээлекчилер палатазының ол шиитпири бадыткаан.

«Никарагуаның чазаа АКШ-ка күзенчиг эвес болган дээш америк администрация, ооң баштыңы Рейган Никарагуага удур дайынны чарлаан-дыр» деп, төлээлекчилер палатазының кежигүнү Дж. Браун (демократ, Калифорния штат) медеглээн.

НАЙЫРАЛДЫГ ХАРЫЛЗААЛАР

ССРЭ-ниң болгаш Мексиканың аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканындан бээр бо чылдың августа 60 чыл болган. Совет күрүнени Мексика бөмбүрзектиң барыын талакы кезээнде бүгү күрүнелерден мурнай хүлээп көрген.

Бо эрткен алдан чылдар дургузунда Совет Эвилелиниң болгаш Мексиканың аразынга харылзаалар чанчыл болган найыралдыг характерлиг болуп келген. Ол харылзааларның үндезини кезээде бот-боттарын хүндүлежири, иштики херектеринге холгаарлап киришпези, бот-тускайлан эргени болгаш хамаарышпас чорукту болгаш бүрүн эргени хүлээп көөрү болуп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Мексиканың аразынга садыг харылзаалары сөөлгү чылдарда улам калбарган. Бүрүне болгаш хөй-нити ажылдакчыларының харылзаалары ийи чурттарның аразынга бот-боттарын эки билчиринге дузалап турар. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары-биле кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага 1975 чылда ат салган.

ТААРЗЫНМААННАР

ВЕНА. (СЭТА). АКШ-тың Лос-Анджелес хоорайында чайгы Олимпиада оюннарының киржикчилери — даштыкы спортчуларның кедергей таарзынмайн турарын «Фольксштимме» солун бижээн. Чижээ, Австралиядан барган спортчу Кеннет Уилсон мынча деп медеглээн: «Чунар черге артенниң-не үр үеде ээлчег манап турар-дыр бис. А чурттап турар черивис кандыгыл? Ол өрээлге 4 кижи чурттаар ужурлуг, а мнда 8 кижини тырып каан». Канададан барган Джон Праймоу мынча деп медеглээн: «Мээн чурттап турар өрээлимде тараканнар имиреме, а оларны боолаар ужурлуг мен бе?».

Жак Богг мынча дээн: «Москвага болган Олимпиада оюннарының үезинде чурттап турган черлеривиске деңнээрге, Лос-Анджелесте байдал багай».

ГОА —Индия Республиканың составынга 1961 чылда кирген Гоаның, Диуну, болгаш Даманның эвилел девискээриниң эң улуг болгаш кол кезээ болур. Мурнунда Португалияның аграр хожудаңгай чери ам өске штаттар болгаш эвилел девискээрлери-биле деңн эргелиг апарган. Хамаарышпас чоруктуң чылдарында аңаа даг-руда, машина тудуушкун индустриязы болгаш чиик үлетпүрнүң янзы-бүрү адырлары быжыккан. Гоаның администрациятиг төвү Панаджи хоорайда республикада эң улуг дээн океанография институду бар. Оон ажылдакчылары индий экспедицияның составында кирип, Антрактитада ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Гоаның бурунгу бажыңы.
В. БАЙДАШИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

АТОМНУГ ДАЙЫН БОЛГАН ТАВАРЫЛГАДА ДЕЛЕГЕЙ КАНЧАП БААРЫЛ?

Эртемниң кичээндирии

(Ол дугайын ЭСМ-ниң баш удур санааны)

Эртемденнер — эмчилер, физиктер, биологтар ядролуг дайынның уржуктарын санап үндүрер дээш улуг күжениишкиннерни кылган. Частырышкыннардан дорт үрелиишкин, кижилерниң өлүм-чидими, айыыл-халаптыг радиация, кижилерниң салгал-угунга салдары — бо бүгүнү тодаргай сайгарып каапкан болгаш делегей чыыштарынга чаңгыс эвес удаа чугаалажып көрген. Ынчалзажок оларда бир четпес тала бар — ядролуг дайынның кандыг-бир чиик байдалдыг дооступ болуру шуут болдунмас деп чүвени бадыткап турар ындыг эртемге үндезилеттинген дорт сан-чурагайлар ында чок.

ВУЛКАННАР-БИЛЕ ДӨМЕЙЛЕП БОЛУР БЕ?

Атомнуг дайынның агаар бойдуска боол болгу дег салдарын чоокка чедир кым-даа сайгарар деп шенеевээн. Ядролуг частырышкыннар агаарга вулканнар дег ындыг салдарлыг боор деп бодап турган. Вулкан частырышкынының доозуну улуг беликче кедурулгеш, Черниң ап турары хүн энергиязының хемчээлин элээн үеде эвээжедиптер. Оон түңнелинде чер кырының болгаш агаарның температуразы кудулаар. Ынчалзажок эң улуг вулкан частырышкынындан агаарның температуразы чүгле 0,5—1 градус кудулап болур. Ынчангаш ядролуг дайын халавының агаарның температуразынга салдарын база эвээш деп санап турган.

Ынчалзажок Макс Планктың (ГФР) институдунга профессор Крудценниң каш чыл бурунгаар кылып чоруткан шинчилелдери ядролуг частырышкын соонда агаарже чүгле доозун эвес, а кончуг хөй хемчээлдиг кара ыйба көдүрлүр деп көргускен. Кислород четчир турда хөй чылыг энергиязының мөөңнелген черинге шуут соксавас, чүнү-даа арттырбас өрт чалбыраар деп чүвеже Крудцен кичээнгей салган. Аңаа металл-даа, демир-бетон-даа өрттенип калыр. Ындыг өрт-халапты ядролуг чепсектен эвээш күштүг боочепсек безин тывылдырып болур. Бүгү чүвени өрттендир чиир өрт-халапка бир-ле дугаарында Хиросима биле Нагасаки эвес, а англи-америк ужар чүүлдүң делегейниң ийиги дайынның төнчүзүнде калчаалы-биле бомбалааны Гамбург биле Дрезден таварышкан. Күштүг ядролуг частырышкынга хамаарыштыр алыр болза, ындыг өрт-халав олардан черле чарылбас, албан болур. Ындыг болганда атомнуг бомбалаашкынга таварышкан хоорайларның кырынга кончуг хөй хемчээлдиг кара ыйба туруптар ийик.

Ыйба доозундан дыгый болгаш чырык херелдерни колдуунда эрттирбес. Ынчангаш ядролуг дайынның агаар-бойдуска салдарын вулкан частырышкыны-биле деңнеп болбас ышкажыл.

САГАННЫҢ САНААШКЫНЫ

Профессор Крудценниң түңнелдеринге үндезилээш, америк астроном Карл Саган 1983 чылда бодунуң шинчилелдерин парлаан. Ында ол бир эвес ядролуг дайынга 5000 мегатонна ядролуг кывар чүүлдү (америк санаашкыннар ёзугаар делегейде чыгдынган ядролуг кывар чүүлдүң 12 хире хуузу) чазылдырар болза чүү болурун бижээн. Ол дээрге Черниң соңгу кезээнде 1000 сан улуг хоорайларны хуюк-таалдыр өрттедиринге четчир. Профессор Саган болгаш оон ажылдакчылары агаарже көдүрлүп үнер ыйбаның хемчээлин, оон агаар-бойдуска салдарын санап үндүрген.

Көдүрлүп үнген ыйба хүн чырыын барык шуут дуглаптар болган. Черже кээп турар энергияның чүгле оң миллиончук кезээ чер кырынга кээр. Ыйба хөлчок оожум туруңгуп, бадар. Өрт-халаптың соонда бир чыл эрткенде безин агаарның кылагары оон мурнундаазындан он-он катаг дора болур. Частыышкын болган черлерге «ядролуг дүн» дүжер.

Карл Саганның болгаш оон өөрүнүң санааны-биле алырга бузулган хоорайлар кырынга кара ыйба булуттар туруптар. Олар чаңгыс черге турар деп болбас. Агаар агымы-биле олар чоорту тараар. Ниитк бөмбүрзектиң хемчээли-биле агаарга оларның салдары кандыг болуру? Бүгү бөмбүрзекти кара булут шыва ап, дүн дүже бербес бе?

Америк астрономнуң санаашкыннарын ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Саналга төвүнге алгаш, бис каш чыл бурунгаар тургустунган «Гея» деп математиктиг модельге ону сайгарар деп шиитпирледивис. Ол модельге чер кырынга агаар-бойдус өскерлиишкинин каш чыл улай санап келген, идегелдии бадыткаттынган болгай. А Саганның санаашкыннарында ядролуг дайын соонда чер кырында кандыг байдал тургустунарын санап тыварынга херектиг бүгү чүүлдер бар.

ЯДРОЛУГ КЫШ

Санаашкыннарны 1983 чылдың чайынында ССРЭ-ниң ЭА-ның Саналга төвүнүң ажылдакчылары В. В. Александров биле Г. Л. Сеңчиков олар БЭСМ-6 деп машинаның дузазы-биле кылган.

Агаарже көдүрүлген чүс-чүс миллион тонна доозун-довурак, ыш-бус, ыйба-хүл бистиң дээрбивисти хүн чырыы эртпес кылыптар. Оон уржуундан атмосфера аңдарлы бээр: үстүү талазы чылыг, адаа шуут соок апаар. Агаар солчулгазы база шуут өскерлир. Черни дуй тудар кара көжеге чоорту дескилежи бээр. Арыг суглар шуптузу доңар, чуртталга-амыдырал харылзаазы үстүр. Бүгү дириг амытаннар, үнүштер, микроорганизмнер шуут чок болур. Далайларга, океаннарга база-ла дириг чүве арткас боор.

Оон даараазында санаашкыннардан алгаш көөрге, ядролуг дайынга 100—150 мегатонна ядролуг кывар чүүлдү ажыглаар болза, (Сагаанның санаашкыннарындаазындан 50 катап эвээш). Европаның Азияның, Американың кол-кол хоорайлары шупту өрттенип каар, ядролуг кыш ынчан безин тургустунар. Ынчан ол бүдүн чылда эвес-даа болза, элээн каш ай болур. Ол база-ла Чер кырында амыдыралдың өжеринге четчир хуусаа. А чүс мегатонна дээрге-ле атомнуг баштайгы америк суг адааның хемезиниң ап чоруп болур чепсээ-дир. Моон алгаш көөрге, суг адааның чаңгыс улуг хемезиниң чүъгү-ле чер кырында амыдыралды узуткаарынга четчир-дир.

АМЕРИКАГА САНААНЫ БАЗА ДӨМЕЙ

Ядролуг дайынның агаар-бойдуска салдарын санап көөр бодал чүгле биске тургустунмаан. Эрткен чылдың төнчүзүнде Вашингтонга эрткен «Ядролуг дайын соонда делегей кандыг болуруй?» деп конференцияга (В. В. Александров база илеткел кылган) АКШ-тың агаар-бойдус шинчилелдериниң Национал төвү база дыңнадыг кылган (профессор Шнейдер).

Американнар чүгле агаарның ол-бо шимчээшкиннерин шинчилеп көрген. Бо талазы-биле оларның модели бистиинден улам тода боор турар. Ынчалзажок бистиинде чүгле агаарның эвес, а агаар биле океанның харылзаазы илереттинип турган. Америк математиктер баштайгы 24 хонукка идегелдиг санаашкыннарны кылган. Халап эгелээн соонда бир ай эрткенде, океанны санаашкынга албас болза хоржок деп чүве илдең апарган. Ооң чылыг суг хөөлбээ ядролуг кыштың бергелерин чымчадып эгелээр ийик. Ынчалзажок агаар биле океан аразында температураның улуг ылгалдыы янзы-бүрү өске болуушкуннарны тывылдырар. Оларны совет модельге база санап тодараткан, чүге дээрге бистиинге 380 хонукка санаашкыннарны кылып болур болган. А эң кол чүве чүл дээрге АКШ-тың агаар-бойдус шинчилелдериниң Төвүнге база биске санап алдынган ядролуг кыштың баштайгы байдалы дүгжүп турар болган.

Совет болгаш америк специалистер бот-боттарындан хамаарылга чокка дөмей түңнелдерни үндүрген. Кижи төрелгетен ам ядролуг дайынның уржуктарынга хамаарыштыр эртемниң ылаптыг чүүлдеринге үндезилээн билиишкинниг. Академик Е. П. Велиховтуң чугаазы-биле «Ядролуг чепсек чүгле политиктиг күш эвес, а дайынның халаптыг чепсээ деп чүве ам бүгүдеге билдингир. Ол дээрге бодун боду узуткаарының чепсээ-дир».

«Ядролуг дайын соонда делегей кандыг болуруй» деп конференцияның түңнелдерин бир кижи ядролуг дайынга удур бомба деп адаан. Ол «удур бомбаның» эң ажыктыг ажыглаары чугула. Америк шериг стратегтериниң ядролуг дайынга ийи ай болгаш тиилеп ап болур деп бодалы кандыг-даа сарыыл чок чүүл, ол кончуг айыылдыг.

Ядролуг дайын өскүүр болза, делегей дүмбей караңгыга шыптырар.

Н. МОИСЕЕВ,
ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң ЭА-ның Саналга төвүнүң директорунуң оралакчызы.
(ПМА).

РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОНУ АТ ДЭЭШ

Стол теннизинге спорт ниитилелдериниң аразында команда аайы-биле болгаш хууда бирги чери дээш маргылдаа «Херел» спорт залынга үш хүн уламчылааш, доозулган. Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан республика спартакиадазының чайгы хевиринге төнчү маргылдаазы бо болган.

Спорттуң кышкы хевирлеринге эрткен маргылдааларга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң спортчулары бүгү хевирлеринге: хаакка маңнаарынга, биатлонга, мячилиг хоккейге бүзүрелдии-биле тиилелгени чедип алган болгай. А чайгы спартакиадага «Урожай» болгаш «Спартак» ниитилел орнун солушкан. Чайгы хевирлерге «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң командалары мурнунче кымныдаа киирбейн келген. Баскетболга «Спартактың» эр улус командазы — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының командазы болгаш херээжен улус командазындан уругларның спорт школазының «Вымпел» команда республиканың бирги черин алган. Волейболга Кызылдың пединститудунуң («Спартак») херээжен улус командазы бирги черже үнген болгай. А эр улус командазы «Урожай» болгаш «Трудовые резервы» командаларынга аштыргаш, үшкү черни ээлээн.

Стол теннизинге «Спартак» болгаш «Урожай» эки тура ниитилелдер ийи-ийи командалары, «Динамо» болгаш «Трудовые резервы» бир-бир командаларны киирип турган. Ынчангаш команда аайы-биле бирги чер дээш маргылдааларны 6 команда ийи хире хүн уламчылап келген. Түңнелинде бирги чер дээш чидиг демисел «Спартактың» болгаш «Урожайның» спортчуларының аразында болган.

«Спартак»— 1-ниң С. Сасин, К. Кужугет, М. Ооржак, А. Хомушку, Л. Сат, А. Салчак, У. Докул-оол болгаш Р. Ховалыг составтыг командазы тиилээш, республиканың бирги черин алган. Тиилекчи командага тураскаал кубокту, вымпел болгаш бирги чергениң дипломун тывыскан. Ийиги, үшкү черни алган «Урожай»—1, «Урожай»-2-ниң командаларынга вымпелдерни болгаш бирги, ийиги чергениң дипломнарын тывыскан.

Хууда бирги чер дээш херээжен улус аразынга маргылдаага Мира Ооржак, («Спартак-1»), аныяк уруглар аразынга Урана Докул-оол («Спартак-1») олар тиилекчи болганнар. 20 хар чедир оолдар аразынга бирги черни Андрей Салчак («Спартак-1») бүзүрелдии-биле алган.

Эр улусту ийи бөлүкке чарган. Бөлүктүң спортчуларының аразынга оюннар соонда хууда бирги чер дээш финалче бөлүктүң кайызындан-даа ийи-ийи спортчу үнген.

Маргылдааның финалынче Николай Данчыыр-оол («Урожай-1») биле Сергей Сасин («Спартак-1») чаңгыс-даа аштырбышкын чок үнгеннер.

Ынчангаш республика чемпиону ат дээш бо ийи эң шыырак спортчу 1983 чылдың болгаш каш дакпыр республика чемпиону Сергей Сасин болгаш шаңналдыг черлерни каш удаа ап келген Николай Данчыыр-оол ужурашкан. Оюн эң-не солун болгаш чидиг демиселге эрткен. Оюннуң баштайгы ийи кезээнде Н. Данчыыр-оол эрткен чылгы республика чемпиону С. Сасинни ойнап апкан. Ынчалза-даа үшкү кезээнде С. Сасин элээн идепкейлиг хөделгеш, 25:20 санга удурланыкчызын тиилээн. Оюннуң эң сөөлгү — дөрткү кезээ арткан. Кым тиилеп үнерин ам безин чугаалаары берге, шыырак спортчуларның кайызы-даа үш хүн уламчылап турар маргылдаага арай турупкан болза-даа, оюнуң маңы бичии-даа кошкаваан, чидиг демисел уламчылап турган. Эң шиитпирлиг кезээнде Николай Данчыыр-оол инициативаны салбайн, удурланыкчызындан элээн санга адырлы бергеш, чедиишкинни бодунуң талазынче чайып апкан. Түңнелинде 3:1 санга Николай Данчыыр-оол («Урожай-1») Сергей Сасинни тиилээн. Республика чемпиону атты Николай Данчыыр-оол шыңгыы демиселге чедип алганы ол. Ийиги черде Сергей Сасин, үшкүзүнде Х. Кужугет («Спартак-1») болган.

Эрткен бо маргылдааның түңнелинде стол теннизинге республиканың шилиндек командазын четчелеп тургускан. Ук команда Красноярск хоорайга август 30-ден эгелээр Сибирь зоназынга РСФСР-ниң чемпионадынга киржип, республиканың адын камгалап ойнаарынга белеткенир.

Е. ШИШОВ,
маргылдааның кол судьязы.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АВГУСТ

7. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 Мультфильм. 9.35—Үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 10.15—«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң алдыгы сериязы. 11.25—«Улусчу чогаадылга». Телетайылбыр. 12.10—12.15—Телемедээлер. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Кино тайылбыр. 15.05 —«Хоойлуну билир сен бе?» 15.50—«Остров сокровищ». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң ийиги сериязы. 17.00—«Уругларга дириг амытаннар дугайында». 17.30 — Документалдыг фильм. 18.20—Мультфильм. 18.30 — И. Гайдн.—«Детская симфония». 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—«Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 19.10 — Бистиң садывыс. 19.40—«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң чедиги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30—ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Образцова биле А. Поповтуң киржилгези-биле фильм — концерт. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Зенит».

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг телефильм. 8.40—«И вечный бой... Из жизни Александра Блока». Уран-чечен телефильм. 9.50 — Мультфильм. 10.00—«Академик В. И. Вернадский». 10.45 — Чалыыларның чогаадылгазы. 11.15 — Шыдыраа школазы. 11.45 — Уран чүүлдүң мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Баянонис. 12.55 —«Семь маленьких рассказов о первой любви». Уругларга уран-чечен фильм. 14.00 — Француз дыл. 14.30—«Фантастиктиг делегей». Дамчыдылганы Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. М. Гречко чорудар. 15.40—15.45—Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20—«Шыяным». «Каңгывай-Мерген» деп тоолдуң уланчызы. 18.35 — Уругларга фильм. 19.15—«Азия тову». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». 21.30 «78-й микрорайон». Уран-чечен фильм. (Венгрия). 22.30—23.20 — ССРЭ-ниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрының балет артистериниң концерти.

8. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Дириг амытаннар амыдыралы». 9.55 — Чалыылар чогаадылгазы. 10.20 — «Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң чедиги сериязы. 11.40—11.45—Телемедээлер. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Документалдыг фильмнер. 15.00 — С. Рахманинов. Фортепианолуг оркестрге № 2 концерт. До минор. 15.40—«Остров сокровищ». Үш сериялыг уран-чечен телефильмниң сөөлгү сериязы. 16.45—Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 17.15 —Емилиан Буков. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннарындан. 18.00 — Индияның аялгалары. 18.30 — «Балыкчы». Тележурнал. 18.45 Бөгүн делегейде. Мультфильм. 19.10 — Тайбың болгаш аныяктар. 19.50 — «Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң сески сериязы. 21.00— «Үе». 21.35—Останкинонуң Концерт студиязынга чогаалчы А. Алексин-биле ужуражыышкын. 22.50—П. И. Чайковский. Польшаның камерлиг хорунуң күүселдези-биле серенада де мажор. Дирижёру—М. Максимюк. (ПНР). 23.15—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-нептерелдиг фильмнер. 9.00 —«78 микрорайон». Уран-чечен телефильм. (Венгрия). 10.00 —«Академик В. А. Обручев». 10.30 —«...Он алды харлыг болгаш оон өрү назылыгларга». 11.10— Мультфильмнер. 11.40—«Сезон порывистых ветров». Уран-чечен телефильм. (Вьетнам). 13.15 — Немец дыл. 13.45 —«Инженер дугайында сөс». Аныяктар аудиториязы-биле ужуражыышкын. 14.20 — Улусчу орус хөгжүм херекселдериниң «Аюшка» ансамблиниң концерти. 14.40— Чурукчу Г. Ханджян. 15.05— «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 15.35—15.40 — Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Ойнаарактарның «Буратино» студиязының шиизи. 19.00 — Делегей байдалының дугайында беседа. 19.10— «Азия тову». 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.20 — Картинг. Социалистиг чурттарның найырал кубогу. ЧССР-ден дамчыдылга. 21.00—«Үе». 21.35 —«Вратарь». Уран-чечен телефильм. 22.50 — 23.30 — «Шолоховтуң арыннары». Фильм-концерт.

9. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Аян-чорукчулар клуву». 9.55—Н. Паганиниң Скрипкага болгаш гитарага сонаталар. 10.15—«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң сески сериязы. 11.25 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Синявская биле Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң академиктиг орус улусчу хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 11.55—12.00 — Телемедээлер. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —Документалдыг телефильм. 14.45 —«...Он алды харлыг болгаш оон өрү назылыгларга». 15.25 — Шыдыраа школазы. 16.00 — Уругларга фильм. 17.25—ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешунуң киржилгези-биле фильм-концерт. 18.30 — Киножурнал. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Эртем болгаш амыдырал». 19.30 — Чикованиилилеркиң ог-бүле ансамбли ырлаар. 19.50 —«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң тоску сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35—«Джаз панорамазы». 22.35 — Документалдыг фильм. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—23.20 — Документалдыг фильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Ашхабадтан дамчыдылга. 8.40—«Вратарь». Уран-чечен телефильм. 9.55 — Э. Багрицкийниң шүлүк чогаалы. 10.35 — Уругларга дириг амытаннар дугайында». 11.05 — ПТУ-га чүү чүвеге, канчаар өөредип турарыл. Аныяк слесарьларның бүгү-эвилел конкурузу. 11.35—«Сын полка». Уругларга уран-чечен фильмниң бирги сериязы. 12.45—Испан дыл. 13.15—Бистиң садывыс. 13.45—«Пять вечеров». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.25—15.30 — Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20—«Встреча на переправе». Уран-чечен фильм. 19.15 —«Азия тову». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Ону силер кылып шыдаар силер. 21.00 — «Үе». 22.25—«Игра». Уран-чечен телефильм. (Польша). 22.25 — Документалдыг телефильм. 22.35—23.10 —Д. Кабалевский. О. Туманянның сөзүнге сес романстар.

10. ПЯТНИЦА

МОСКВАДАН БИРГИ ПРОГРАММА

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Бистиң-биле кады, бис дег, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 9.55 — Документалдыг телефильм. 10.15 —«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң тоску сериязы 11.20—Үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 12.00—12.05 Телемедээлер. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.30 — Орус чугаа. 16.05 — Уругларга фильм. 17.10 — Эквадор дугайында документалдыг фильм. 17.40— Нина Высотина ырлаар. 18.05 — Эртем-нептерелдиг фильм. 18.30 — Улустуң аялгалары. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.10 —«Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 19.50 —«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг телефильмниң сөөлгү сериязы. 21.00 «Үе». 21.35 — Фильм-концерт. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — 23.30 — «Далай кыдыының ырлары». Болгариядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Мультфильмнер. 8.50— «Игра». Уран-чечен телефильм. (Польша). 9.40—Казах ССР-ниң Күрүнениң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 10.10 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң бичии уругларының улуг хорунуң концерти. 10.55—«Академик С. В. Эбручев». 11.40— «Сын полка». Уругларга фильмниң ийиги сериязы. 12.45 —БАМ-ны тудуп тур бис. 13.15—П. П. Бажовтуң дугайында. 14.10—Англи дыл. 14.40—М. Равелдиң операзынга үндезилээн уругларга музыкалыг шии. 15.35—15.40 — Телемедээлер. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.35 — «Композитор болгаш үе». Тываның комсомол шаңналының лауреады Х. К. Дамбаның чогаадыкчы ажылы. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — «Азия тову». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 —«Эрес-дидим мергежилдиң кижилериниң дугайында». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов чорудар. 21.00—«Үе» 21.35—23.45 —«Черный замок Ольшанский». Уран-чечен телефильмниң бирги болгаш ийиги сериялары.

11. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Күш-культуржунуң хүнүнге. документалдыг фильмнер. 9.30 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң академиктиг орус ырлар хорунуң киржилгези-биле концерт. 10.10—«Спортлотонуң» 32-ги тиражы. 10.20 —«Медээлээрин СЭТА-га дааскан». Он сериялыг уран-чечен фильмниң сөөлгү сериязы. 11.30 — «Шимчээшкинниң айыылы чок чоруу». 12.00 — Тиилелгениң 40 чылынга. «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 13.30 — Совет ыры концерти. 13.45 — Документалдыг телефильм. 14.15—«Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 14.45—Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга фильм. 16.00 — Бөгүн-Күш-культуржунуң хүнү. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт талазы-биле комитеттиң даргазы М. В. Грамовтуң чугаазы. 16.15 — Документалдыг фильм. АКШ-та неофашист болгаш куклусклановчу организацияларның үүлгедиглериниң дугайында документалдыг фильм. Автору — политиктиг тайылбырлакчы В. Дунаев. 16.30—«Билдиңгирдаа болза, эдептиг». 18.10 —Мультфильм. 18.50 — «Тот самый Мюнхаузен». Уран-чечен телефильмниң бирги болгаш ийиги сериялары. 21.00 — «Үе». 21.35—23.20 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан күш-культуржунуң хүнүнге тураскааткан концерт. Ооң соонда—Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.35 — Пионерлерниң болгаш школачыларның Мелитополь ордузунуң ансамблиниң концерти. 9.05 — Мультфильмнер. 9.25 — Документалдыг телефильмнер. 10.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 10.35 — Ритмиктиг гимнастика. ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери Н. Линичук дамчыдылганы чорудар. 11.05 — «Аян-чорукчулар клуву». 12.05 — Евгений Светланов дугайында фильм-концерт. 13.10 — Москваның М. Горький аттыг академиктиг театрының шиизи. «Үш үгбашкы». 16.35 — Уран чүүл мастерлериниң болгаш музыка коллективтериниң концерти. 17.55 — «Кадыкшыл». 18.40 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң электриктиг музыка херекселдериниң ансамблиниң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 — Ордубад хоорайның архитектура заповеддигиниң дугайында документалдыг фильм. 20.30—«Музыка киоскузу». 21.00—«Үе». 21.35— «Херлуф Бидструп Москвада». 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Жальгирис». Чапсарда—Бөгүн делегейде. 23.45 — Бичии концерт. 00.00 — 00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Днепр»— «Динамо» (Киев).

12. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Тудугжу хүнүнге документалдыг фильмнер. 9.50 —«Оттуруукчу» 10.20 —«Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.20 —«Кадыкшыл». 12.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.35 —Көдээ дугайында дамчыдылга. 13.35—«Музыка киоскузу». 14.05—«Ай да Балда». Ленинградтың күрүнениң ойнаарактар театрының фильм-шиизи. 14.55—«Аян-чорукчулар клуву». 15.55 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Куклачёвтуң киржилгези-биле фильм-концерт. 16.50 — Бөгүн-Тудугжунуң хүнү. Дамчыдылгага Байкал болгаш Ыраккы Чөөн чүк районнарында ССРЭ-ниң тудуг министри А. А. Бабенко киржир. 17.20 — Тудугжуларның чагыгларын ёзугаар концерт. 18.05 —«Делегей панорамазы». 18.50 — Мультфильмнер. 19.20 —«Каткы бажы каткан эвес». Останкинонуң Концерт студиязында оюн-баштак кежээзи. 21.00 — «Үе». 21.30—Алла Пугачева ырлаар. 22.55—23.00 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.20 — 8.30 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.40 Документалдыг фильмнер. 8.50 РСФСР-ниң улустуң артизи А. Ильина дугайында фильм-концерт. 9.30—Орус чугаа. 10.00—А. Дворжак. Чех филармонияның симфониктиг оркестриниң күүселдези-биле № 7 ре минор симфония. 10.35 — Документалдыг фильм. 11.00— «Дириг амытаннар амыдыралы». 12.00—«Сто дней после детства». Уран-чечен фильм. 13.30 —«Камера делегейже көрүп тур». Дамчыдылганы чогаалчы Г. Боровик чорудар. 14.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 14.50—Мультфильмнер. 15.25— Бүгүдеге, стадион. 15.55—«Москвада музыка бажыңнары». 16.50—«Мужество». Чеди сериялыг уран-чечен фильмниң үшкү сериязы. 17.55 — Регбиге делегей турнири. 18.40 — «Дама с гербом». Уран-чечен фильм. (ЧССР). 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.20 — Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының ырларының күүседикчилериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары И. Мальгина биле Э. Бабаевтиң күүселдези-биле делегей улустарының ырлары. 21.00—«Үе». 21.35 — Документалдыг телефильм. 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) —«Динамо» (Минск). 22.55— 23.45 — Аргентинаның гитаристери Р. болгаш Д. Лос Брильянтес оларның концерти.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ЧАРЛАЛДАР

Садыгжыларның 3 ай хуусаалыг курстарынга өөренирин күзээннерни Кызылдың аъш-чем бараанарының садыы чалап тур.

Хоорайга киир бижиткен болгаш 18 хардан куду эвес назылыгларны курстарга хүлээп алыр.

Кичээлдер 1984 чылдың сентябрь 1-де эгелээр. Документилерни август 1-де хүлээп ап эгелээн.

Курстарга өөренирин күзээннер Кызыл хоорайның Октябрьская кудумчузунуң № 29 бажыңында 7-ги кабинетке келир. Телефону 2-54-36.

Хоорайлар аразынга чоруур 1-ги болгаш 2-ги класстарның чолаачыларын, бүдүрүлге участогунуң мастерин, контролёрларны, автобустарга чорууруунуң талоннарын болгаш билеттерин таратыр кондукторларны, сумкалыг ажылдаар кассирни, автобустар хааржактарындан көпеектер уштур кондукторларны, диспетчерни, секретарь-машинакчыны, малярны, мотористерни, токарьларны, автоэлектриктерни, машина септээр слесарьларны, кол механик килдизинге слесарьларны, дүнеки болгаш хүндүскү ээлчеглерде ажылдаар автобус септекчилерни (слесарьларны), чурукчуну Кызылдың пассажир автобүдүрүлгези чалап турар.

Адрези: Кызыл хоорай, Найырал кудумчузу, бажың № 55, кадрлар килдизи, ажылдаар шагы эртенгиниң 8-тен кежээкиниң 17 шакка чедир, телефону 2-13-32.

ГАЗТЫ АЖЫГЛААР ЧУРУМУ

Чуртка суук газты арбыы-биле бүдүрген түңнелинде, ону калбаа-биле ажыглаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Ындыг газты Тывада үлетпүрге болгаш амыдырал херегледерниге ажыглап турар. Суук газты ажыглаары камналгалыг болур. Ынчалзажок ону камнавас болгаш кайы хамаанчок ажыглаары —шын эвес болур. Үлетпүр бүдүрүлгелери дунзалаашкын, кезилде кылыр, лабораторияга херегләэр дээш газты ап турар. Ындыг түрбүже, бүдүрүлге черинге ажыглаар дээш алган газты оон ажылдакчыларының бажыңнарынга ажыглай бээр таварылгалар база турган.

Эргим хамаатылар! Суук кылдыр болбаазыраткаш, баллоннарга кадагалаан газты камналгалыг ажыглаңар.

Даразында негелделерни, газ ажыглаарының чурумнарын сагыңар:

Газтың кывар черлериниң чалбыыжын ак-көк өңнүг кылдыр таарыштырып алыр, сава салбаан таварылгада газты үр кыпсырын болдурбас, сугну изидерде, шайны хайындырарда, саваның эрининге чедир долдур суук чүүлдерни кудуп болбас, саваны газ кывар черниң чиге кырынга салыр, чем кылган саваның аксын хаап алыр—ынчаарда газты 15 хуу чедир камнап ап болур. Далган аймаан быжырар газ плитазының өрээлиниң аксын ыяк кылдыр хаар. Газ плитазын, сава аймаан хирлендирип болбас. Суук чүүлдерни газ плитазынга эмин эрттир хөй хайындырары күзенчиг эвес. Чунар черниң суун газ-биле изидип турар хамаатылар анаа сугну эмин эрттир изитпес болгаш ваннаның эрининге чедир сугну долдур кудуп болбас.

Эргим хамаатылар! Газ чыды билдиниип келген таварылгада 04 дугаарны дамчыштыр дүрген телефоннаарын утпаңар. Газ септээр мастерлер келгиже чедир газты ажыглаарын соксадыңар, өрээлдерни агаарладыр болгаш от кыпсып, таакпылап болбас.

Бо бүгү негелделерни бүрүн күүсеткенде, газтың ажыглалы айыыл чок болгаш ажыглал хуусаазы узун болур.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИ.

1984-1985 өөредилге чылында даразында салбырларга сургуулдарны хүлээп алырын Кызылдың уран чүүл училищези чарлап тур:

Ыры дирижёрунуң;
Фортепианонуң;
Үрер болгаш хылдыг хөгжүм херекселдериниң;
Вокал ырының;
Чоннуң хөгжүм херекселдериниң;
Клуб салбырының (танцы мергежилиниң);
Библиотеканың.

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр болгаш херээжен хамаатыларны хүлээп алыр. Музыка салбырларынга уругларның музыка школазының хемчээли хире билиглиг болгаш музыкага таарыжар чүүлдерлиг (музыканы дыңнап билир, үнү таарыжыр, музыка аялгазын билир, сактып алыр аргалыг) болза 8—10 класс билиглиг кижилерни хүлээп алыр.

Училище директорунуң адынга бадырышкынга даразында документилерни кожар: билииниң дугайында аттестаттың, херечилелдиң бодун, № 286 майык ёзугаар эмнелге шынзылгазы (чурттап турар чериниң аайы-биле берген, турар ужурлуг), күш-ажыл дептериндеи ушта бижилге, ону бүдүрүлге чериниң кадрлар килдизи азы удуртукчузу шынзыткан болур, 4 фото-чуруктар, хемчээли 3х4. Училищеге кирер дээш келгеннер паспортун, шериг билеедин азы келдиришкиниң херечилелин, төрүттүнген дугайында херечилелди боттары дужаар.

Училищеге кирер дээн 8 класс билиглиг кижилер даразында эртемнер аайы-биле кирерниң шылгалдаларын дужаар: шилип алган мергежил аайы-биле, орус дыл (диктант), орус дыл болгаш литература (аас-биле). Училищеге кирер дээн 10 класс билиглиг кижилер —шилип алган мергежилиниң талазы-биле, орус дыл болгаш литература (сочинение), ССРЭ төөгүзү (аас-биле).

Кирерниң шылгалдаларын ортумак тускай өөредилге черлеринге хүлээп алырының ниити чурумун ёзугаар 1984 чылдың август 20-де эгелээр.

Кичээлдер сентябрь 1-де эгелээр. Стипендияны ниити чурум ёзугаар бээр. Өг-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шынзылгазы эккелген сөөлүнде, ажылчыннарның болгаш тыва националдыг кижилерниң уругларын күрүнениң бүрүн хандырылгазынга хүлээп алыр.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Ленин кудумчу, бажың № 2, телефоннары 2-25-79, 2-29-26, хүлээп алышкын комиссиязы.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНГА

1. Мергежээн секретарь-машинакчы.
2. 1-2-ги класстың чолаачылары.
3. Чазаныкчы-столяр.
4. Администраторлар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың.

ЛЕНИНГРАДТЫҢ № 103 ПРОФЕССИОНАЛ- ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ 8-10 класс доосканы аныяк оолдар болгаш кыстарны даразында мергежилдерге өөредири-биле хүлээп алырын чарлап турар:

1. Дерилгелер эптээрниң талазы-биле харылзаа монтажниги (телефон).
2. Облицовщик-плиточник, облицовщик-мозаичник.
3. Каң болгаш демир-бетон тургузугларның дашчы-монтажниги (салбырда шайбалыг хоккей талазы-биле тускай спортчу бөлүк бар).
4. Шимчедиилге болгаш чырыдылга четкилериниң электромонтажниги.
5. Маляр-штукатур.
6. Хол-биле электросварщик, газ-биле сварщик.
7. Калбак билиглиг токарь.

Хүлээп алышкын бүгү-ле ПТУ-лар-биле бир дөмей.

Өөредилге болгаш ажыл үезинде Ленинград хоорайга общежитие-биле хандырар. Училище амгы үениң дерилгелерлиг комплексилиг, спортчу секциялар (картингтиң, хүрештиң, футболдуң), бот-тывынгыр уран чүүлдүң бөлгүмнери, ВИА болгаш шии бөлгүмү ажылдап турар.

Тудуг профессияларының сургуулдары автомобиль чолаачыларынга өөренгеш, «В» класстың чолаачы эргезин ап болур.

Училищени эң эки доосканы сургуулдарга педсоветтиң болгаш база бүдүрүлгениң шиитпирин ёзугаар чурттаар чер бээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Ленинград хоорай, Пионерстрой кудумчузу, № 23. Тел. №№ 258-23-42, 130-68-39. Транспорт: автобус 68, тролл. 32.37. Метронуң —«Пр. Ветеранов» станциядан Пионерстрой кудумчуга чедер.

КИНО

АВГУСТ 7-ДЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Преждевременное лето» 9.30, 11.20, 15.00, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бесстрашный атаман» 9.10, 12.30, **«Маринка Янка и тайны королевского замка»** 10.50, **«Непобедимый»** 14.10, 18.40, **«Король джунглей»** 16.00, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Собака баскервилей» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «И жизнь, и слёзы, и любовь...» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Странная женщина» 19.30 шакта.

«ЧАЙГЫ» «Парк»: 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунга бижик кагар машинакчы херегленип турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай Комсомольская кудумчузу, № 3.

агаар

Бөгүн республикага бүргээр, даамай чаъстаар. Барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дииирээшкин үезинде хат 14 метр чедир күштелир.

Дүне 9—14 градус, хүндүс 14—19 градус.

Кызылга дымырааш чаъстаар, барыын чүктен хаттың дүргени секундада 3—8 метр, күштелгенде 14 метр чедер.

Дүне 12—14 градус, хүндүс 17—19 градус.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАЛГА

8 болгаш 10 класстарны доосканы аныяктарны Красноярск хоорайның № 1 ортумак профтехучилищези өөренириңче чалап тур.

Красноярскиниң «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг судно тудуунуң заводунга ажылдаар токарьларны, санныг программа башкарылгалыг станоктарның операторларын (оолдар болгаш уругларны) хол-биле электрилиг база газтыг каңнакчыларны, чартык автоматтыг болгаш автоматтыг каңнаашкының каңнакчыларын (оолдар болгаш уругларны), автомобиль септээр слесарьларны (оолдарны), демирден кылдынган судноларның корпустарын чыыр мастерлерни, хол-биле электри каңнаашкынының кылыр мастерлерин (оолдарны), крангар машинистерин (эр болгаш херээжен крановщиктерни), судноларның эптекчи слесарьларын (оолдарны) белеткеп турар.

Красноярскиниң хамаатыг ужар чүүл эргелелинге ажылдаар ужар чүүл аппаратарының электрилиг дериг-херекселдерин септээр электри механиктерни (оолдар болгаш кыстарны), ужар чүүл аппараттарын септээр слесарьларны (оолдарны), ужар чүүл аппараттарының агрегаттарын септээр слесарьларны (оолдарны) белеткээр.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг Красноярск край эргелелинге хоорайлар аразының телефон харылзаазының телефонистерин (уругларны) белеткээр.

Өөредилгези доозулган сөөлүнде ортумак профтехучилищени доосканы дугайында дипломнарны тывыр. Ол диплом ниити ортумак билигни болгаш профессионалдыг мергежилди бадыткаар.

Училищеге кирген 10 класс доосканы аныяктарга айда 76—85 рубль хемчээлдиг стипендияны бээр, чаагайжыдыр тургустунган ниити чуртталга бажыңы-биле болгаш чиигеткен негелделерлиг үш удаа чемненилге-биле хандырар. Оларның өөренир хуусаазы—10 ай. Өөредилгени доосканы сөөлүнде, техниктиг училищеге өөренген дугайында дипломну тывыр.

Өөренген үезин күш-ажыл стажынга киир санаар.

Училищени «Эки» болгаш «Кончуг эки» демдектерлиг дооскаңнарны өөредилгезин уламчылаары-биле Свердловскиниң инженер-педагог институдунче, корабль тудуунуң институдунче, хамааты ужар чүүл, харылзаа институдунче, ужар чүүлдүң техниктиг училищелеринче өөредип чорудар.

Документилерни почта дамчыштыр чорудар азы боттары эккээр. Училищениң адрези: Красноярск хоорай, Октябрь 60 чылы аттыг кудумчу, бажың № 141. Училищеге чедерде № 5, 6 трамвайларны, № 54 автобустарны «Сибмонтажавтоматика» деп автобустар, трамвайлар доктаар черге чедир ажыглаар. Электропоезд-биле «Первомайская» деп электропоезд доктаар черге чедер.

ТУРИСТЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Профэвилелдериниң область чөвүлели 1984 чылда даразында чурттарга баар туристер бөлүктерин четчелеп турар:

Сентябрьда— Болгария Улус Республиказже, Румынияның Социалистиг Республиказынче. Путёвканың чижек өртээ 350 рубль.

Ноябрьның 9-тан 18-ке чедир— Финляндияже. Путёвканың өртээ 520 рубль, ооң иштинде:

а) даштыкыга туристерни бүгү талазы-биле долдур хандырары— 429 рубль;

б) аар-саар чарыгдалдарга даштыкы акша — 33 рубль;

в) Москвадан Хельсинки аразынга ынай-бээр самолёт-биле чорууру — 58 рубль.

Документилерни профэвилелдериниң профкомнарынга болгаш адырлар обкомнарынга бо чылдың августуң 6-га чедир четчелээр ужурлуг.

Редакцияның адрези: 667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң -20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2020.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—01337